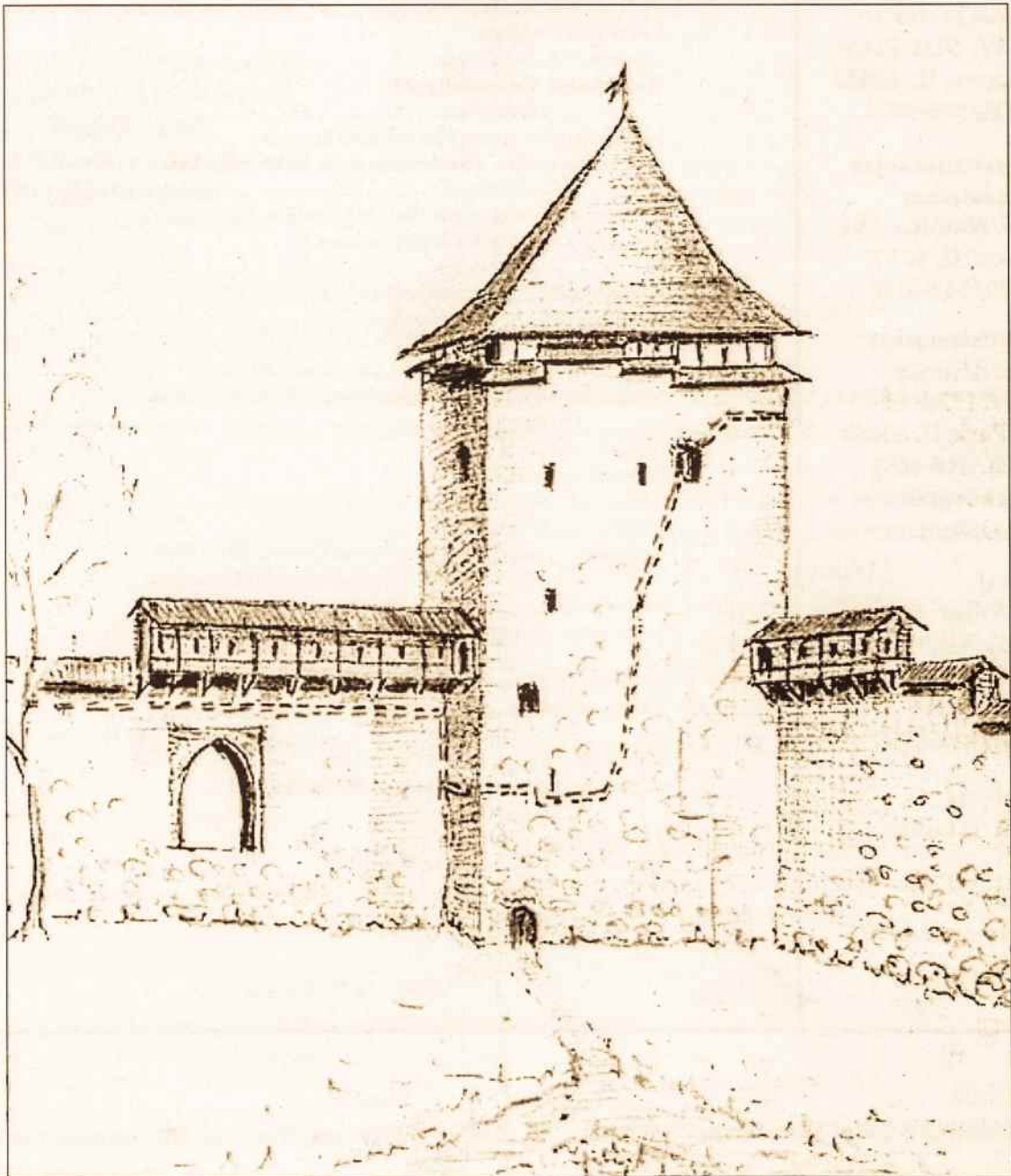

TECHNIKOS ŽODIS

1999 Nr. 1

TECHNIKOS ŽODIS

Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga
ALIAS organas. Įsteigtas 1951 metais. Leidžia **ALIAS**
 Čikagos skyriaus Technikinės spaudos sekcija.
 Išleina kas trys mėnesiai.
 Prenumerata 15 JAV dol. metams

THE ENGINEERING WORD

Published by American Lithuanian Engineers and
 Architects Association, Inc. Chicago Chapter
 Technical Press Section. Established 1951.
 Published quarterly
 Yearly subscription \$15.00 U.S.

**Spaudos sekcijos
 vadovas**
 Kostas Burba

Redaktorius - Editor
 Viktoras Jautokas
 6549 W. 91st Place
 Oak Lawn, IL 60453
 Tel. 708/599-9504

Red. pavaduotojas
 G.J. Lazauskas
 208 W. Natoma Ave
 Addison, IL 60101
 Tel. 630/543-8198

Administratorius
 A. Brazdžiūnas
 7980 W. 127th St.
 Palos Park, IL 60464
 Tel. 708/448-4652
 E-mail adresas:
 antanasb@aol.com

Atstovai
 Edm. Arbas
 Los Angeles. CA

S. Bačkaitis
 Washington, D.C.

Ekspedicija
 Leonas Stonikas

Spausdino
 Ričardo spaustuvė

ŠI NUMERĮ REDAGAVO

JONAS ALBERTAVIČIUS ir VYTAUTAS PESECKAS

TURINYS

Laiškas skaitytojams.....	1
Letter to the readers	
Atstatome Medininkų pilį.	
We restoring Medininkai castle	
L. Maskaliūnas.....	2
Medininkų pilis - paminklas valstybės gynėjams	
Medininkai castle - The monument for fallen defenders	
V. Landsbergis.....	3
Tomas Šernas - vienintelis Medininkų žudynių liudininkas	
The only witness of Medininkai massacre	
J. Albertavičius.....	4
Pasikalbėjimas su Albertu Kereliu	
Interview with Albertas Kerelis	
J. Albertavičius.....	8
Medininkų pilis ir jos "seserys" - Krėvos ir Lydos pily	
Medininkai castle and its sisters Krėvos and Lydos castles	
J. Glemža.....	12
Lietuvos paminklai	
Lithuanian monuments	
A. Kavaliauskas.....	15
Medininkų pilies atstatymo eiga (1991-1998)	
Restoration procedure of Medininkai castle (1991-1998)	
G. Laucius.....	16
Pasikalbėjimas su Jonu Glemža ir Milda Mikulionyte	
Interview with Jonas Glemža and Milda Mikulionyte	
J. Albertavičius.....	18
Medininkų pilies archeologiniai tyrimai	
The archeological research of the Medininkai castle	
V. Urbanavičius.....	21
Lietuvių kalba grįžta į Medininkų kraštą	
Lithuanian language returning to Medininkai	
Z. Zinkevičius.....	24
"Lietuvos istorija skaidrėse"	
The history of Lithuania in slides	
A. Bumbliauskas.....	28
Medininkų pilis - gyva!	
The castle of Medininkai alive!	
L. Maskaliūnas.....	32

Viršelis:

Medininkų pilies pagrindinis bokštas

Cover:

The main tower of Medininkai castle

TECHNIKOS ŽODIS

THE ENGINEERING WORD

XLIX METAI

1999 SAUSIS - KOVAS

Nr. 1 (240)

MEDININKŲ PILIES ATSTATYMO FONDAS

M. P. A. FUND

9525 SOUTH 79Th Avenue,

HICKORY HILLS, IL 60465

TEL: (708)599-2000

E-MAIL: AKerelis@aol.com

FAX: (708)599-2000

1999 Vasara

Mieli "Technikos Žodžio" skaitytojai ir
Medininkų Pilies Atstatymo Fondo rėmėjai,

Apgailestaujame, kad šis "Technikos Žodis" išeina smarkiai pavėluotas.
Tai nėra nei redakcijos nei administracijos kaltė.

Šis numeris buvo paruoštas spausdinimui šių metų pradžioje. Praeitų
metų rudenyje Lietuvos Kultūros Ministerija pasisiūlė Lietuvoje su
spalvomis atspausdinti šį "Technikos Žodžio" numerį.

Dar metų pradžioje buvome užtikrinti, kad atspausdinti nėra problemų.
tačiau dalykai užsivilkino, kai prieš spausdinant prisireikė įvairių
komisijų patvirtinimų. Vėliau buvo pakeistas kultūros ministras ir vėl
šiam TŽ spausdinimui reikėjo gauti naujos komisijos patvirtinimą.
Nebenorėta daugiau laukti ir paprašyta visą medžiagą atsiūsti atgal į
JAV.

Štai dėl ko taip ilgai susitrukdė "Technikos Žodžio" Nr. 1/1999 m.
išleidimas. Dar kartą atsiprašome ir apgailestaujame už šio numerio
suvėlavimą, nors tai ir nepriklausė nuo mūsų pastangų.

Su pagarba,
Medininkų Pilies Atstatymo Fondo
Valdyba

Padalinys - Amerikos Lietuvių Inžinierių ir Architektų Sąjungos (ALIAS)

MEDININKŲ PILIES ATSTATYMO FONDAS (M. P. A. FUND)

GARBĖS NARIAI

9525 SOUTH 79th AVENUE, HICKORY HILLS, IL 60457

TEL. (708) 599-2000 E-MAIL: AKerelis@aol.com FAX: (708) 599-2000

Prof. Vytautas Landsbergis
Lietuvos Respublikos Seimo
Pirmininkas

Saulius Šaltenis
Lietuvos kultūros ministras

Stasys Sakalauskas
Lietuvos Respublikos
ambasadorius JAV

Naglis Puteikis
Lietuvos kultūros viceministras

Jonas Dainauskas
Istorikas

Antanas Gvildys
Paminklų restauravimo instituto
Direktorius

Napalys Kitkauskas
Architektas istorikas

Regina Narušienė
JAV LB Krašto valdybos
Pirmininkė

Jonas Račkauskas
Amerikos Lietuvių Tarybos
Pirmininkas

Vytautas Urbanavičius
Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“
Direktorius

Edmundas Kazimieras Zavadskas
Prof. habil. dr., Vilniaus Gedimino
Technikos universiteto rektorius

VALDYBA

Leonas Maskaliūnas
Pirmininkas
7840 W. Golf Dr.
Palos Hights, IL 60463

Albertas J. Kerelis
Exc. Viceprezidentas

Vytautas Peseckas
Sekretorius

Liudas Štenys
Iždininkas

Jonas Glemža, V.P.
Architektas, dr., Vilniaus Dailės
Akademijos docentas

Algimantas Kavaliauskas
UAB „Lietuvos paminklai“
Direktorius

Leonardas Vaitys
Lietuvos architektų sąjungos
Pirmininkas

Milda Mikulionytė, V.P.

Vida Lebedaitė, V.P.

Juozas Šarkus, V.P.

Jonas Albertavičius
Administratorius
Stimų g. 32-15, 2000 Vilnius

REVIZIJOS KOMITETAS

Tadas Bukaveckas, pirmininkas
Adolfas Jelionis, IPSA
Aloyzas Juzėnas, VTU
Vladas Sinkus, ALIAS

ATSTATOME MEDININKŲ PILĮ

Mieli skaitytojai, Jūsų rankose - Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos (ALIAS) žurnalo „TECHNIKOS ŽODIS“ pirmasis 1999-ųjų metų numeris. Medininkų pilies atstatymo fondo iniciatyva jis išimtinai skirtas Medininkų pilies atstatymo projektui. Tai jau trečiasis TŽ numeris, dedikuotas Medininkų piliai: abu ankstesnieji (1993 m. Nr.1 ir 1995 m. Nr.1) sulaukė didelio susidomėjimo ne tik Lietuvoje, bet ir JAV, Kanadoje, Argentinoje, Venesueloje, Brazilijoje, net Australijoje.

Medininkų pilies atstatymo fondas (M.P.A. Fund) buvo įsteigtas 1992 m. sausio 17 d. Čikagoje. Tiems, kurie dar nėra susipažinę, priminsime šio Fondo įkūrimo tikslus:

1. Rinkti aukas Medininkų pilies atstatymui;
2. Dedikuoti pilies atstatymą žuvusiems Lietuvos pasienio sargybiniais prie Medininkų pagerbti;
3. Mindaugo 750-ųjų karūnavimo metinių jubiliejui (2003 m.) atstatyti Medininkų pilies pagrindinį bokštą (donžoną);
4. Įjungti Lietuvos, išeivijos ir vietinį jaunimą į pilies atstatymo darbą;
5. Garbingos senovės Lietuvos pilies atstatymu atverti akis sulenkėjusiems lietuviams – „tuteišiams“, pažadinti jų norą grįžti į lietuvių;
6. Atstatytame pilies donžone įkurti Vilniaus krašto kultūros, turizmo centrą, pilies kieme, po atviru dangumi rengti koncertus, istorinius vaidinimus (Sound and Light shows) ir kt.

Lietuvos Vyriausybė pritaria ir remia M.P.A. fondo idėją sukurti vaizdinę Lietuvos istoriją skaidrėse. „Lietuvos istorija: žvelgiant nuo Medininkų pilies mūrų“ (projekto autorius - dr.A.Bumblauskas) galės būti rodoma ne tik Lietuvos ambasadoje ir konsulatuose, bet ir mokyklose (taip pat ir užsienio lietuvių). Šį projektą sutiko finansiškai paremti Lietuvių Fondas, Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga (ALIAS), Vydūno fondas bei Lietuvos Vyriausybė.

Kaip iki šiol, pinigai bus išmokėti tik už padarytą darbą Lietuvoje. M.P.A. fondo valdybos nariai už savo darbą jokio atlyginimo negauna. Keliaudami į Lietuvą, fondo nariai visas kelionės išlaidas apsimoka patys. Iki 1998 m. gruodžio 31 d. jau suaukota \$25,100 ir jau išmokėta \$22,587. Šie pinigai buvo išmokami tik pilies bokšto (donžono) statybai ir tik už atliktą darbą. Jau atstatyta pustrėčio aukšto. Projektuotojai (Paminklų restauravimo institutas) yra parengę pilies bokšto architektūrinius bei sienų konservavimo-restauravimo brėžinius, Istorijos instituto archeologai atliko būtinus archeologinius tyrimus, rangovai (AB „Akantas“), pasibaigus sezono darbams, uždengia bokštą žiemai apsauginiu stogu. Užsakovas – „Lietuvos paminklai“.

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros katedra kartu su Lietuvos architektų sąjunga kaip mokymo priemonę studentams numato pateikti pilies kiemo erdvinio planavimo, pritaikymo šių dienų poreikiams, užduotis. Geriausi būsimųjų architektų siūlymai bus įgyvendinami Medininkų pilyje. Tik bendromis jėgomis mes galėsime atstatyti garbingą Mindaugo laikų pilį ir pritaikyti ją šių dienų poreikiams bei reprezentacijai.

Tebūnie tai Tėvynės Lietuvos labui!

*Inž. Leonas Maskaliūnas
M.P.A. fondo pirmininkas*

MEDININKŲ PILIS – PAMINKLAS VALSTYBĖS GYNĖJAMS

Prof. Vytautas Landsbergis

Prisiminkime, per kokias kančias ir kraują, klupdama ir vėl atsitiesdama Lietuva statė savo valstybę. Ji sugebėjo atsilaikyti prieš tuo laiku labai galingą Kryžiuočių ordiną, už kurio nugaros stovėjo kone visa Europa. Lietuva saugojo senojo žemyno valstybes nuo totorių-mongolų invazijos. Istorikai teigia, kad kaip tik tam tikslui ir buvo pastatytos Medininkų, Krėvos ir Lydos pilys, sudariusios vieningą gynybinę sistemą, saugojusios Kernavę, Trakus, Vilnių – į rašytinę istoriją žengiančios Lietuvos širdį.

Karaliaus Mindaugo, Vytenio, Vytauto laikus menančios pačios seniausios ir didžiausios Lietuvos pilies vardą pasaulis vėl išgirdo po kraupios 1991-ųjų metų liepos 31-osios nakties. Ji išaušo kaip pakartojimas tų kruvinų skerdynių, kurias prieš tai surengė sovietinės imperijos strategai ir jų vietiniai kolaborantai 1991 m. Sausio 13-ąją prie Televizijos bokšto.

Sovietijai ištikimi, gerai apsiginklavę OMON teroristai ir po TV toliau užiminėjo strateginius ryšius, komunikacijų, valdžios pastatus. Jie stengėsi sunaikinti Lietuvos valstybinės nepriklausomybės ženklus – degino muitines ir pasienio postus, automatų buožėmis mušė, spardė beginklius pareigūnus. Šie iškentėjo, atsilaikė. Sudeginti postai buvo vėl atstatomi. Ir tada galvažudžiai liepos 31-osios naktį Medininkų pasienio ir muitinės poste, iš pasalų užklupe, šaltakraujiškai nužudė 7 pareigūnus – Antaną Musteikį, Stanislovą Orlavičių, Mindaugą Balavaką, Algimantą Juozaką, Juozą Janonį, Algirdą Kazlauską ir Ričardą Rabavičių. Tik per stebuklą pavyko mirties išvengti dabar vieninteliam Medininkų žudynių liudininkui Tomui Šernui.

Valingame susirėmime dėl valstybės sienų, kurių imperija nenorėjo pripažinti, Lietuvos pareigūnų mirtys tapo dar viena tragiška pergale. Ši šalis – tikra šalis, kariai padėjo galvas dėl jos sienų, – tokia išvada su Medininkų vardu nuskriejo per pasaulį.

Lietuvos generalinė prokuratūra jau tiksliai nustatė Medininkų piktadarybės užsakovus ir vykdytojus. Tačiau teisingumas negali pasiekti į Rusiją pasprukusių žudikų, nes šios šalies prokuratūra, kitos valdžios institucijos atsisako leisti net apklausti nusikaltėlius, neveda derybų dėl jų išdavimo Lietuvos Respublikos teismui. Kad pagaliau įvyktų žudikų teismas, reikalauja našlaičiais tapę žuvusiųjų vaikai, be vyrų likusios našlės, tėvai ir motinos – be paguodos ir džiaugsmo.

Prieš aštuonerius metus Lietuvos pareigūnų žūtis sudrebino garsios Medininkų pilies ramybę. Šimtmečius gynusi Lietuvą nuo besibraunančių priešų, griauta ir niokota pilis išliko ligi šių dienų ir toliau stebina savo didingumu bei mūsų protėvių kūryba. Jaudina Amerikos inžinierių ir architektų sąjungos iniciatyva paremti pilies atstatymą – šiam tikslui įkurtas Medininkų pilies atstatymo fondas, kuriam aukas aukoja išeivijos lietuviai. Teisinga, kad Medininkų pilis įrašyta į Lietuvos tūkstantmečio programą kaip vienas reikšmingiausių atstatomų objektų. Atstatyta pilis gali tapti Vilniaus krašto kultūros, turizmo centru, puikiu senovės lietuvių karybos muziejumi, čia numatoma rodyti ir tęsti Lietuvos kariuomenės tradicijas. Kartu tai bus išpūdingiausias paminklas Medininkų pasienio poste žuvusiems bei visiems Lietuvos valstybės gynėjams.

Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis

TOMAS ŠERNAS – VIENINTELIS MEDININKŲ ŽUDYNIŲ LIUDININKAS

Jonas Albertavičius

Šernų šeima – dukra Gertrūda, jos mama Rasa, tėtis Tomas ir šuo Mirta Žilvino Jasio nuotr.

1991 metų liepos 31-osios ankstų rytą užpuolikai netikėtai įsiveržė į Medininkų pasienio muitinės posto vagonėlį ir šūviais į pakaušį nužudė 7 pareigūnus. Žudikų kulkos pakirto muitininkus Antaną Musteikį, Stanislovą Orlavičių ir Ričardą Rabavičių (pastarasis mirė po keleto dienų), greito reagavimo būrio rinktinės „Aras“ pareigūnus Mindaugą Balavaką ir Algimantą Juozaką, kelių policijos darbuotojus Juozą Janonį ir Algirdą Kazlauską. Muitininkui Tomui Šernui žudiko kulka perskrodė galvą, bet jis per stebuklą išliko gyvas.

OMON vis labiau įžūlėja

Lietuva savo sienas pradėjo ginti 1990-ųjų metų vasarą. Tai buvo viena iš sąlygų, kurias kėlė užsienio valstybės, kad būtų pripažinta nepriklausoma Lietuvos valstybė - kontroliuoti ir užtikrinti sienų apsaugą. Braškančios Sovietų Sąjungos vadovai niekaip negalėjo susitaikyti su iš jų globos bėgančia Lietuva. Į pagalbą buvo pasiųstas OMON – specialios paskirties milicijos būrys. Jis ėmė puldinėti, niokoti ir deginti pasienio ir muitinės postus.

Praėjus vos kelioms savaitėms po kruvinų 1991 metų Sausio įvykių, omoninkai užpuolė Lavoriškių bei Medininkų postus, kulkomis suvarpė vagonėlių sienas, automatais daužė ir kojomis spardė pareigūnus. Tomas Šernas prisimena, kad iš viso Medininkų postas prieš tragediją buvo užpultas tris kartus. Pareigūnams ne kartą buvo grasinama, iš jų tyčiojama, reikalaujama, kad dingtų iš pasienio. Trečiąją kartą omonininkai sudegino du Krašto apsaugos ir vieną muitinės vagonėlį. Bet tai buvo tik įžanga į liepos 31-osios nakties žudynes.

Tomas Šernas Medininkų pasienio ir muitinės poste pradėjo dirbti 1991 metų vasario 17 dieną, tuoj po kruvinų Sausio 13-osios įvykių prie Televizijos bokšto.

– Mano nuėjimas į muitinę buvo logiškas, – sakė Tomas. – Po Sausio 13-osios negalėjau likti nuošalyje. Aš nesakau, kad esu geresnis ar blogesnis už tuos, kurie nėjo ir net nesiruošė eiti. Bet aš esu toksai.

Tuo metu sostinės Šiaurės miestelyje dislokuota sovietų kariuomenė su nepriklausomai Lietuvai nepanorusiais tarnauti omonininkais užimnėję strategiskai ir gyvybiškai svarbias įstaigas. Sąjūdžio taryboje kilo iniciatyva turėti nebūtinai ginkluotą, bet realią jėgą būtinam atvejui. Tomas Šernas irgi užsiregistravo savanoriu, kelis kartus saugojo Spaudos rūmus. Jis tuo metu dar dirbo Kauno zoologijos sode, domėjosi retais plėšriaisiais paukščiais, mokėsi neakivaizdžiai Veterinarijos akademijoje ir ruošėsi tapti veterinarijos gydytoju. Kai sužinojo, kad kuriasi nau-

jos nepriklausomos organizacijos, metė darbą, mokslus ir sugrįžo į gimtąjį miestą Vilnių. Ketino eiti į pasienio tarnybą, bet netyčia sutiko pažįstamą, kuri dirbo muitinėje. Jis pasisiūlė ir buvo priimtas į Medininkų pasienio ir muitinės postą.

Pasak Tomo, tuo metu – šaltą 1991 metų žiemą, po Sausio 13-osios tragiškų įvykių – „protingi“ žmonės į pasienio vagonėlius nesiveržė.

Vadinamieji postai – viso labo statybininkų vagonėliai, neaprupinti jokiais ryšio priemonėmis, pastatyti pasienio dykvietėse prie pagrindinių kelių. OMON vis labiau išžūlėjo: degė vagonėliai, braškėjo valstybės sargybinių šonkauliai. Pasienyje prasidėjo nervų karas. Omonininkų antpuoliai iš pradžių teko atremti beginkliams pareigūnams – Lietuva garsiai deklaravo savo siekių taikingumą ir civilizuotas priemones.

Bet po to, kai eilinį kartą buvo sunaikintas dar vienas pasienio postas, reikėjo kažko imtis. Pasak Tomo, nesipriešinimas blogiui pats savaime virsta blogiu. Pagaliau vagonėliuose įsikūrusius postus saugoti ėmė greito reagavimo rinktinės „Aras“ pareigūnai.

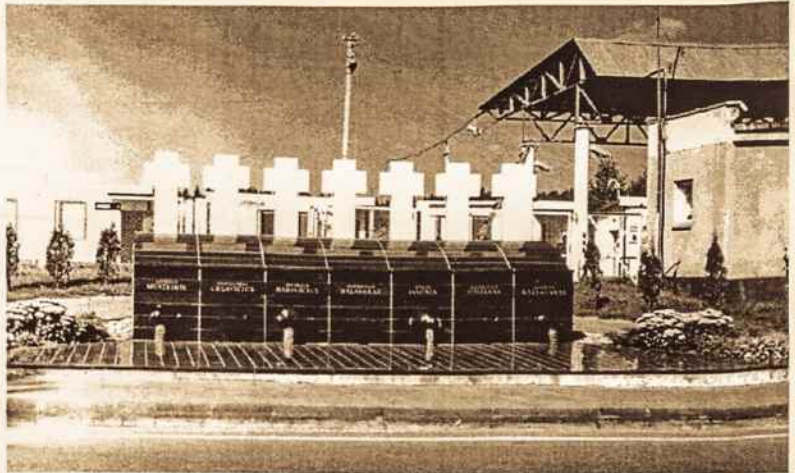
Žudikai atsėlino prieš auštant

– Tuo metu darbo nebuvo, aš nuėjau į vagonėlį ir atsėdau prie stalo. Lauke liko vienas „Aro“ policininkas ir vienas muitininkas. Du kelių policijos pareigūnai sėdėjo automobilyje, – kiek užsikirsdamas, T.Šernas prisiminė budėjimą, kuris jo tarnybos draugams buvo paskutinis. – Kiti trys policininkai tuo metu ilsėjosi, nes nuo penkių valandų ryto pradeda važiuoti nemažas transporto srautas ir atsiranda daug darbo.

Po kelių minučių mano dėmesį patraukė kažkoks riktelėjimas, lyg trinktelėjimas. Tuo pat metu pro langą pamačiau iš miško greitai atbėgantį ginkluotą žmogų. Teroristas bėgo ypatingu būdu – šonu į taikinį, atkišęs panašų į automatą „Kalašnikov“ ilgą ginklą su užsuktu blizgančiu duslintuvu. Apsirengęs naujo pavyzdžio karine uniforma be skiriamųjų ženklų, su kepure, bet be kariškų batų. Avėjo jis pigiais medžiaginiais sportiniais bateliais. Tokia avalyne galima tyliai prisėlinti.

Daugiau per langą nieko negalėjau pamatyti. Suspėjau perspėti ant grindų besiilsinčius, tarp kurių buvo automatu ginkluotas policininkas. Kol jis galvojo, ką daryti, omonininkas įlėkė į vidų ir rusiškai liepė gulti ant grindų. Buvo tamsu, užpuoliko veido per porą sekundžių gerai neižiūrėjau, stengiausi pamatyti skiriamuosius ženklus. Ginklas buvo gerokai panešiotas, vamzdis ir medinės dalys nutrintos. Lauke kažkas šūkavo.

Į atsigulusius arčiau laukųjų durų iš karto pasipylė šūviai ir smūgiai į galvą ginklo buože. Aš gulėjau toliau, dešiniu šonu prisispaudęs prie sienos ir suspėjau šį tą pamatyti. Tada nesupratau, kad buvo šaudoma,

Septyni kryžiai Medininkų žudynių vietoje.

Paminklo projekto autoriai – architektai A.Šarauskas ir R.Buivydas.

Giedriaus Lauciaus nuotr.

nes duslintuvus šūvio garsą visiškai nuslopindavo.

...Man smogė buože į pakaušį, iššovė į galvą. Keista, bet sąmonę buvau praradęs tik trumpam. Girdėjau kažkokį skausmingą kvėpavimą, garsą, panašų į smarkiai užgultos kėdės braškėjimą. Švito, miške pradėjo čiulbėti paukščiai, moters balsas rusiškai suriko, kad čia visi negyvi. Spėjau pagalvoti, kad pirmąjį įspūdį moteriškos linkusios perdėti. Negalvojau, kad prieš mano akis buvo tikros žudynės.

Ilgas pabudimas ligoninėje

Apie draugų žūtį T.Šernas išgirdo tik po mėnesio per televizorių, kurio nespėjo artimieji išjungti. Nuo jo buvo slepiama, kas atsitiko. Tomui reikėjo bent kiek sustiprėti. Jis ir šiandien be galo dėkingas Kauno klinikų gydytojams, sesutėms, visam personalui, nei dieną, nei naktį nesitraukusiems nuo Tomo, padėjusiems sugrįžti į gyvenimą. „Noras žūt būt pasveikti buvo didelis. Mano organizmas stiprus. Atsigavau“, – paklaustas apie ligoninėse praleistą laiką atsakė Tomas.

Klausimai be atsakymų

– Jau po visko manęs klausdavo, kodėl ginkluoti policininkai nesugebėjo pasipriešinti, – ieškojo atsakymo Tomas. – Užpuolimas buvo labai netikėtas ir staigus. Posto teritorija neaptverta, už kelių metrų tankus egllynas žudikams buvo puiki priedanga. Kita priežastis – policininkai nebuvo psichologiškai pasiruošę panaudoti ginklą prieš gyvus žmones, nežinojo savo teisių ir pareigų.

Dabar Tomas supranta, kad ir patys, be muitinės valdžios nurodymų, galėjo daugiau pasirūpinti savo saugumu. „Dar veikė kažkoks tarybinis pasitikėjimas, kad mumis turi pasirūpinti valdžia, o ne mes patys“, – negali atleisti Tomas, kad poste neturėjo šunioko, kuris tikrai būtų amtelėjęs ir perspėjęs apie pasalūnus. Kartu jis lig šiol nesupranta, kodėl policija dvi dienas iki tragedijos atsiėmė

*Pralietas nekaltas kraujas
Medininkų pasienio poste
šaukiasi atpildo
Eltos nuotr.*

Medininkų postui duotą raciją. Matyt, toks jau sutapimas.

Mėgo žygius ir keliones

- Ar dažnai galvojat apie tai, kas atsitiko?
- Anksčiau galvodavau dažniau, bet dabar tai įgauna kitokią prasmę. Jeigu knygą skaitai pirmą kartą, vienaip supranti, jei antrą kartą – jau kitaip, surandi vis kažką nauja. Taip ir su Medininkais. Jaučiu atsakomybę ne tik liudyti, bet ir įprasminti savo tarnybos draugų mirtis. Nėra beprasmiškų mirčių. Jų mirtis turi prasmę, ir tai reikia suvokti.
- Ar dažnai nuvažiuojat į Antakalnio kapines?
- Aš stengiuosi dažnai ten nevažiuoti. Vieną kartą per metus.
- Dėl ko? Veikia?
- Veikia, labai veikia. Nėra laiko kankintis. Skausmas nėra kažkokia ypatinga vertybė. Aišku, reikia atminti, bet užtenka ten vieną, kitą kartą nuvažiuoti, pabūti. Antraip labai sureikšminčiau savo skausmą. Nežinau, bet mano draugai, kurie ten žuvo, kažin ar būtų patenkinti.
- Ar nekankina sapnai, prisiminimai?
- Aš nelabai sapnuoju ir per daug sapnais netikiu. Bet su malonumu atsimenu savo gyvenimą, kai buvau mobilus, vaikščiojau į kalnus, plaukiodavau baidarėmis. Labai mėgdavau žygius, keliones.

Vestuves teko atidėti

Viename tokiaame žygyje Tomas, Kauno veterinarijos akademijos neakivaizdinio skyriaus studentas, susipažino ir su savo būsimąja žmona Rasa. Baigusi Konservatoriją, ji pagal paskyrimą išvyko dirbti į vaizdingą Dzūkijos miestelį Daugus, kuriuos supa Didžiulio ežeras. Tik vėliau jiedu išsiaiškino, kad Rasa M.K.Čiurlionio menų gimnazijoje yra mokiusis muzikos pas puikią pedagogę, Tomo

motiną Eglę Šernienę.

Ir kai išsiskiriant Tomas ant degtukų dėžutės užrašė savo pavardę ir vardą, Rasai tik tada toptelėjo, kad Tomas labai panašus į vieną M.K.Čiurlionio gimnazijos dėstytoją. Paklaususi, ar Tomui jis ne giminė, šis atsakęs – giminė, tai mano tėvas...

Rasos ir Tomo vestuvės turėjo įvykti tragedijos išvakarėse. Bet vestuvių žiedus jie vis tiek sumainė po dviejų metų. Civilinės metrikacijos darbuotojas jų sutuokti atėjo į namus. Nuotaka dėvėjo dvejus metus saugotą vestuvinę suknelę, sutuoktiniai vienas kitam užmovė žiedus, kuriuos buvo įsigiję prieš Medininkų tragediją.

Vestuvių dieną Tomas dar nevaikščiojo, tačiau buvo įsitikinęs, kad netrukus galės savarankiškai judėti. Pirmuosius žingsnius niekieno neprilaikomas jis žengė tik prieš pusantrų metų. Rasa sako, kad jai niekada nebuvo kilusi mintis palikti Tomą. Nei tėvai, nei draugės neatkalbinėjo jos to daryti.

Suspindo žvaigždutė

1998 metų rugsėjo 24 dieną Vilniaus universitetinėje ligoninėje Tomo žmona Rasa pagimdė dukrytę, kuriai buvo duotas Gertrūdos vardas. Naujo žmogaus atėjimas ne tik iš esmės pakeitė šeimos gyvenimą.

– Visai kitaip jaučiuosi, – sakė Tomas, kai lankėmės šeimoje. – Atsirado atsakomybė, kitas atskaitos taškas. Dabar jeigu ką nors darai, pagalvoji – o kaip į tai pažiūrėtų mano dukra? Kažkada, kai ji paaugs, jai teks papasakoti apie Medininkų įvykius. Jau dabar susimąstau, kaip ji reaguos.

Tėviškus jausmus Tomas apibūdino trimis žodžiais – atsakomybė, džiaugsmas, rūpesčiai. Savo pirmagimę pagimdžiusi 36 metų Rasa kūdikio atėjimą į pasaulį palygino su nauja žvaigždute danguje. Tomas kol kas bijo Gertrūdą imti ant rankų, kad, neduokdie, neišmestų. Bet pasupa ir net lopšines „iš galvos“ jai padainuoja. Rasa kartais Tomą su dukra palieka ir vienus, bet Gertrūda greitai pajunta, kad namuose nėra mamos ir be jokios priežasties pravirksta.

Tomas namuose daugiau padeda ne darbais, bet, kaip pats sako, patarimais. Jis yra pabandęs lupti bulves, bet šios išsprūsta iš jo rankų. Jau ketvirtį metų Šernų šeima gyvena erdviame trijų kambarių bute Vilniuje, antrame aukšte. Prieš tai gyveno Pašilaičių mikrorajone, devintame namo aukšte. Jeigu neveikdavo liftas, o taip irgi yra atsitikę, Tomui į devintą aukštą tekdavo ropštis pačiam. Tarpininkaujant tuometiniam prezidentui A.Brazauskui, savivaldybė muitininkui paskyrė butą name po kapitalinio remonto.

Tomas Šernas šiuo metu gauna valstybinę pensiją – 500 litų. Kadangi iš pensijos būtų neįmanoma pragyventi, jis dirba Vilniaus teritorinėje muitinėje vyresniu operatoriumi. Tomui į namus atvežė kompiute-

rį. „Darbas simbolinis, tai greičiau paramos forma“, – pripažįsta muitininkas.

Studijuoja evangeliką teologiją

Mažai kas žino, kad Tomas jau trečius metus Klaipėdos universitete neakivaizdžiai studijuoja evangeliką teologiją. Jis sako, kad jo giminės šaknys – protestantiškos. Rimtas knygas skaitęs ir anksčiau, tiesiog dabar tam turi daugiau laiko. Patinka studijuoti religijos istoriją, įsitikinti, kiek daug Lietuvos kultūrai, nacionalumui davė protestantizmas.

Tomą Šerną dažniausiai išvysdavome per Medininkų tragedijos viešus minėjimus, pagerbiant žuvusiuosius. Kaip pats sakosi, lig tolei vengdavo įvairių susiejimų bei susirinkimų. Gal turėjo praeiti laiko, kad galėtų pabėgti nuo savęs ir to, kas atsitiko, pamatyti kitus, apsidairyti aplinkui. Reikėjo padėti be vyrų likusioms Medininkų našlėms, jų vaikams, kitiems prievartą patyrusiems bei nukentėjusiems pasienio gynėjams, muitininkams. Skyrium jų niekas neišgirs. Ir todėl susibūrė į Medininkiečių klubą, kurio pirminku išrinko T.Šerną.

Klubas turėjo daug kilnių tikslų: rinkti istorinę medžiagą (atsiminimus, įvairius valstybinės sienos ženklus, pasienio stulpus ir kt.), remti šeimas, organizuoti jų vaikams vasaros stovyklas, išvykas. Tomas įsitikino, kaip sunku išprašyti lėšų klubo veiklai, kiek daug valdžios koridorių turi apeiti, įrodinėti, kad tikrai reikia. Jam tai nėra lengva. Čia kelius seniai pramynę net kelios Sausio 13-osios organizacijos. Tokių sąjungų ir organizacijų, trokštančių finasinės paramos bei lengvatų, yra prisisteigę nemažai. Tomas pripažįsta, kad šiuo metu Medininkiečių klubo veikla dėl finansų stygiaus yra prigėsusi.

Vasario 16-osios klubo pirmininkas

Praceitų metų pabaigoje sostinės Signatarų namuose Tomą Šerną išvysdavome steigiamajame Vasario 16-osios klubo susirinkime.

Klubas įsteigtas, siekiant įamžinti 1918 metų Nepriklausomybės aktą pasirašiusių signatarų atminimą, supažindinti visuomenę su Lietuvos valstybės atkūrėjais, jų veikla. Susirinkę iš visos Lietuvos ir užsienio, signatarų giminės ir artimieji Vasario 16-osios klubo pirmininku išrinko vienintelį gyvą Medininkų žudynių liudininką Tomą Šerną.

– Labai imponuoja istorinės datos reikšmingumas, – tuomet sakė naujasis klubo pirmininkas. Tiek Kultūros ministerijos, tiek sostinės savivaldybės atstovai pažadėjo visapusiškai remti klubo veiklą. Tomas šįkart buvo optimistas, jog klubo veikla bus produktyvi ir pasiseks pasiekti, kad apie 1918-ųjų metų signatarus kuo daugiau sužinotų plačioji visuomenė, ypač jaunimas.

Geriausias paminklas žuvusiems

Ypač Tomui patinka užsienio lietuvių iniciatyva atstatyti Medininkų pilį, stovinčią labai gražioje vietoje. Tai būtų pats geriausias

kritusių pasienio ir muitinės pareigūnų pagerbimas, jų atminimo išsaugojimas.

– Mūsų pamaina prieš darbą buvo nuvažiavusi į Medininkų pilį, – prisimena Tomas. Tuomet vaikščiojo, apžiūrino didingą praeities paminklą, fotografavosi. Nežinojo tuomet, kad po kelerių metų čia vėl sugrįš, tiksliai jau be savo draugų. Per plauką mirties išvengusį garbingą svečią apsilankyti pakvietė Medininkų vidurinės mokyklos mokytojas Aleksandras Olenkovičius, mokykloje įrengęs mažą muziejėlį bei stendą apie įvykusią tragediją. Pasitiko su duona ir druska, su lietuviškomis ir lenkiškais dainomis.

Vienas mokinys tada perskaitė savo rašinį apie draugystę su muitininku S.Orlavičium. Tomas prisiminė, kad berniuko tėvo Antono geltonai dažyta sodyba buvo arčiausiai posto. Budėti atvykdavę pareigūnai eidavo į sodybą atsinešti vandens, kad nesudegintų, čia pasistatydavo savo automobilius. Beje, sūnus gerai moka lietuviškai.

Tomas sako, kad iš pradžių santykiai su vietiniais žmonėmis buvo šaltoki. Jie buvo „Sajudis“ – kažkas nauja ir nepažįstama. Tomo nuomone, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė yra milžiniška istorinė, materialinė bei dvasinė vertybė. Vilnijos krašte yra baltarusiško, lenkiško, lietuviško, o Mažojoje Lietuvoje arba Karaliaučiaus krašte – ir vokiško etnoso. Lietuviai patys davė ir daug iš kitų išmoko. Klaidinga būtų atmesti visa, kas nelietuviška. Medininkų pilies atstatymas padėtų socialinei bei kultūrinei šio krašto integracijai. „Mūsų bendra istorija – puiki galimybė dialogui“, – sakė Tomas, primindamas, kad pilį statė tūkstančiai įvairių tautybių žmonių.

Tomo Šerno svajonės

Atsisveikindamas paklausiau Tomo, ko jam labiausiai stinga.

– Mes faktiškai visą vasarą praleidžiame sodo namelyje prie Vilniaus. Kartais norisi pažiūrėti, kas už kampo, už tos pušies, už to kelio vingio. Juk nusibosta sėdėti vienoje vietoje. Norėčiau triračio motorinio vežimėlio, su gerais ratais, kad smėlyje neįklimptų ir neapsiverstų. Mačiau tokį televizijos seriale „Policijos akademija“. Pavyzdžiui, nuvažiuoji prie jūros, bet negali patekti prie vandens, nes paprasti vežimėlio ratai bemat įklimpsta smėly. Mano svajonė su tokiu triračiu bir-bir-bir važinėti miško takeliais. Kad patogų būtų atsistėsi, patogų nultipti, kad būtų tinkamas pasvirimo kampas, specialiai pritaikytas tokiems, kaip aš.

Kita mano svajonė – dviratis, o galbūt ir triratis vežimėlis, kuris važiuotų minamas kojomis, taip pat judėti padėtų ir rankos. Mano kojos šiek tiek juda, norėčiau jas dar labiau išmiklinti. Ieškau žmonių, galinčių padaryti tokį vežimėlį.

P.S. Norisi tikėti, kad šias vienintelio Medininkų tragedijos liudininko Tomo Šerno kuklias svajones padės įgyvendinti jo likimui neabejingi žmonės.

MEDININKŲ PILIS ATSAKO, KAS MES ESAME

Amerikos lietuvių architektų ir inžinierių sąjungos (ALIAS) pirmininkas bei Medininkų atstatymo fondo vicepirmininkas Albertas Kerelis Vytauto Daraškevičiaus nuotr.

Su Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos (ALIAS) pirmininku bei Medininkų atstatymo fondo valdybos vicepirmininku, žinomu architektu Albertu KERELIU kalbasi žurnalistas Jonas ALBERTAVIČIUS

Norėčiau sugrąžinti jus keletą metų atgal ir paklausti - kaip rados sumanymas prikelti iš griuvusių pačią didžiausią - senąją Medininkų pilį?

Ši idėja subrendo kartu su Lietuvos laisvėjimu ir ypač su Nepriklausomybės paskelbimu. Papūtus Apgimimo vėjams, į Lietuvą nukrypo ir Amerikos lietuvių akys bei širdys. Net ir seniai nutautėję amerikoniai staiga „prisiminė“ savo lietuviškas šaknis, ėmė domėtis senelių, dėdžių ar tetų gimtine. Atsivėrus „geležinei uždangai“, ne vienas svetur gyvenantis lietuvis ar save tokiu vadinantis troško, kad Lietuva greičiau atsigaunų po tiek metų nelaisvės. Tuo metu liejosi jausmai, buvo daug ir gražiai kalbama mitinguose. Mums, architektams, inžinieriams, įpratusiems statyti, projektuoti, norėjosi konkretaus projekto.

1988 metais į Lietuvą atvyko Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos (ALIAS) nariai – Liudas Šlenys, Raimundas Šlenys, Leonas Maskaliūnas ir aš. Tuo metu apie jokią Medininkų pilį negalvojome, tačiau jautėme didelį norą Lietuvai padaryti ką nors tikrai gera. Mus siejo artimi bendradarbiavimo ryšiai su Lietuvos kultūros fondu (LKF) bei jo pirmininku Česlovu Kudaba, ten pat dirbusiu Vytautu Pakarsku. Mes atvežėme jiems faksą, kompiuterių, kuriuos tuo metu įvežti buvo ne taip paprasta. Visa tai pirkome ir vežėme savo pinigais, norėdami padėti gimtajam kraštui.

Iš pradžių LKF siūlė pirmojoje Lietuvos valstybės sostinėje Kernavėje atstatyti medinę pilį, kuri būtų vienintelė tokio pobūdžio pilis. Tai nepaprasto grožio vieta Širvintų rajone, ant Neries kranto su keturiais piliakalniais: Aukuro kalnu, Lizdeikos piliakalniu, Mindaugo Sostu ir Pilies kalnu. Archeologai čia buvo suradę daug įdomių dalykų: gynybinės sienos bei sudegusio pastato liekanas Mindaugo Sosto piliakalnyje, kito pastato liekanas Pilies kalne. Pradėjome rimtai svarstyti idėją - ant Mindaugo Sosto atstatyti medinę pilį.

Bet Kernavėje dar buvo nebaigti archeologiniai tyrimai bei konservavimo projektavimo darbai. 1991 m. spalio 10 d. bendrame LKF ir Industrinės paramos sąjungos (IPSA) posėdyje Vilniuje buvo nutarta nors ir labai patrauklų medinės pilies projektą Kernavėje atidėti vėlesniam laikui. Architektas Stanislovas Mikulionis ir architektūros istorikas Napalys Kitkauskas pasiūlė pagalvoti apie Medininkų

pilį – ką ten galėtume padaryti. Tiesa, S.Mikulionis daug vilčių nedėjo – prisimenu jo žodžius: „Aš netikiu, kad ta pilis atsistos, nes visą laiką kalbam ir kalbam, bet niekas nevyksta“.

Kiek žinau, Medininkų pilies reikalai tuo metu dėl įvairių priežasčių nebuvo išjudę iš mirties taško?

Nors nuo 1990 m. vyko vienas pasitarimas po kito, keitėsi užsakovai (iš Paminklosaugos departamento perėmė valstybinė įmonė „Paminklai“), architektas S.Mikulionis parengė Medininkų pilies fragmentinio restauravimo konservavimo projektą, darbai pilyje prasidėjo tik 1991 m. Bet jie buvo prastai koordinuojami, vyko vangiai, ir S.Mikulionis ne kartą dėl to skundėsi, rašė įvairius raportus atsakingoms organizacijoms. Todėl jis nelabai tikėjo, kad mes pajėgsime išjudinti reikalus.

Sugrįžę į Čikagą, su kolegomis iš Industrinės paramos sąjungos (IPSA) nusprendėme, kad Amerikos lietuviams būtinai reikia įsijungti į Medininkų

Ant rytinės Medininkų pilies sienos Žilvino Jasio nuotr.

pilies atstatymo projektą. Sulenkintame Vilniaus krašte tai būtų reikšmingas žingsnis, galintis atverti akis ne vienam čionykščiam (kaip jie save vadina) „tuteišiui“. Pasirinkimą nulėmė tragiška pasieniečių bei muitininkų žūtis netoli Medininkų pilies. Pasaulis sužinojo ne tik apie šurpią tragediją, bet ir apie greta esančią senovės lietuvių pilį, kurios atstatymas būtų pats geriausias paminklas Lietuvos valstybės gynėjams.

Kaip sekėsi tautiečius sudominti Medininkų pilies atstatymo projektu? Kokių iniciatyvų ėmėtės?

Sušaukėme ALIAS ir IPSA visuotinį susirinkimą. Susirinko gana daug žmonių. Svarstėme, kaip į šį projektą galėtų įsijungti kuo daugiau tautiečių, kaip surinkti lėšų. Tuo metu lankėsi Čikagoje ir šiame susirinkime dalyvavo Lietuvos dailės muziejaus direktorius Romualdas Budrys. Jis taip puikiai pristatė Medininkų pilies praeitį, kad po jo kalbos atsistoję inžinierius A.J.Jankūnas ir paaugojo pirmąjį 100 JAV dolerių. Taip ir prasidėjo.

Šiame susirinkime įsteigėme Medininkų pilies atstatymo fondą (M.P.A. Fund) bei jo valdybą. Fondo pirmininku buvo išrinktas inžinierius Leonas Maskaliūnas, išdininku – inžinierius Liudas Šlenys, vicepirmininku – Albertas Kerelis. Pradėjome aukų rinkimo vąjį ne tik JAV, bet ir kitose pasaulio šalyse. Siekėme, kad užsienyje paplistų kuo daugiau žinių apie Medininkų pilį – kur ji yra, ką reikšė Lietuvos valstybei ir pan. Galiu pasakyti, kad, pavyzdžiui, Čikagoje šiandien lietuviai apie Medininkus žino bene daugiau ir geriau, negu gyvenantys Lietuvoje. Tai buvo pasiekta pamažu, ne iš karto. Labai pagelbėjo dažnos publikacijos „Drauge“ ir kituose laikraščiuose apie pilies istoriją, vykstančius atstatymo darbus.

Prašome aukų, ir žmonės aukoja. Net ir tie, kurių anksčiau nepažinau, atsiunčia 1000 dolerių ir rašo: „Jūsų tikslas puikus, prisidedu su šia maža auka. Jeigu vyksiu į Lietuvą, būtinai aplankysiu Medininkų pilį“. Beje, paskyrę Medininkų piliai 1000 JAV dolerių ir daugiau, tampa pilies atstatymo mecenatais, paaukoję nuo 100 iki 1000 – rėmėjais, iki 100 dolerių – aukotojais. Tegul žmogus duoda ir dolerį, bet svarbu, kad jį paskiria Medininkų piliai, jam rūpi, kad iš pilies nepalikėtų vieni griuvėsiai. Kaip kiekviena rinkimų kampanija, taip ir ši turi prasmingą moto – NEI VIENA AUKA NE PER MAŽĄ, NEI VIENA NE PER DIDELĖ.

Kadangi pilis yra didžiulė, jums teko apsispręsti, kurią jos dalį imatės finansiška remti?

Visos pilies atstatymas – pernelyg brangus projektas. Mes tiek lėšų jokiū būdu nesurinktume. Kadangi šiaurinės ir rytinės sienos kampe dunksojo pagrindinio pilies bokšto griuvėsiai, ryžomės atstatyti šį penkių aukštų, daugiau kaip 30 metrų aukščio bokštą, kitaip dar vadinamą donžonu. Sutelkti aukotus pinigus kuriai nors vienai pilies daliai buvo svarbu ir dėl to, kad atvykusiems pilies pažiūrėti aukotojams būtų galima pasakyti: „Žiūrėkit, tai pastatyta už jūsų pinigus ir jūsų dėka“. Be abejo, atstatytas bokštas taps pagrindiniu Medininkų pilies akcentu. Čia tikriausiai iškurs muziejus, apžvelgti apylinkių kops ekskursijos. Žodžiu, atstačius bokštą, pilis atgis, o tai svarbiausia. Mes griežtai sutarėm su užsakovais, kad pinigai turi būti mokami tik už bokšto atstatymą, o už archeologinius tyrimus, kitus restauravimo konservavimo darbus bus apmokama iš Medininkų piliai skiriamų valstybės lėšų.

Gerai pamenu vakaronę Čikagos Jaunimo centre 1992 m. kovo 20 d., kurios metu visuomenė buvo supažindinta su Me-

dininkų pilies atstatymo projektu. Istorikas Jonas Dainauskas vedė pašnekėsį „Medininkai gyvi senovėje ir atgimusiame Lietuvoje“. Buvo rodytos griuvėsių nuotraukos, brėžiniai, kaip atrodytų atstatytas donžonas. Išeivijos jaunimą taip pat pakvietėme prisidėti prie atstatymo darbų, dalyvauti vasaros stovyklose pilies kieme. Šis sumanymas buvo įgyvendintas 1993 metų vasarą – atvykę skautai tvarkė aplinką, pagelbėjo darbininkams.

Bet prieš pradėdant atstatyti donžoną teko atlikti archeologinius tyrimus, kurie užtruko kelias vasaras. Jūs, ko gero, tikėjotės, kad darbai vyks sparčiau?

Paminklotvarkos departamento mokslinė taryba S.Mikulionio vadovaujamos architektų grupės siūlymui atstatyti didįjį bokštą pritarė tik 1992 m. rugėjo 29 d. Deja, vos pradėjęs realizuoti Medininkų pilies atstatymo projektą, staiga Anapilin išėjo architektas S.Mikulionis. Pradėtą darbą šiandien tęsia dukra Milda Mikulionytė drauge su patyrusiu architektu Jonu Glemža, laimėję donžono atstatymo projekto konkursą.

Archeologiniai tyrimai prasidėjo 1993 m., liepos vidury pagaliau buvo baigtos kuopti griuvenos užverstame donžono aukšte. Pirmasis atstatomo bokšto akmuo buvo įmūrytas 1993 m. liepos 7 d., paminint Mindaugo karūnavimo 740-ąsias metines.

Ceremonijoje dalyvavo: architektai S.Lasavickas, J.Glemža, N.Kitkauskas, archeologai V.Urbanavičius, G.Aleliūnas, įmonės „Paminklai“ direktorius A.Jocys, LKF pirmininkas J.Dvarionas. Pirmąjį akmenį, kuriame skulptorius Dominykas Čepas iškalė datą ir Mindaugo simbolius, pašventino kun. Jonas Kastytis Matulionis.

Žinoma, kai darbai nusitęsia per keletą ar kelioli-

Stabelėjimas pilies kieme (iš kairės): „Akantas“ brigadininkas Zigmas Krikščionas, pirmą kartą Lietuvoje ir Medininkų pilyje Ronaldas S.Arnashus (Arnašius) iš Čikagos, žurnalistas Jonas Albertavičius ir architektas Albertas Kerelis
Sigito Kazlausko nuotr.

ka metų, sunkiau ne tik rinkti lėšas, įtikinti žmones, kad jie ir toliau aukotų. Aš suprantu, kad archeologiniai tyrimai – būtinybė, bet pas jus jie tapę savotišku kultu: reikia ar nereikia, visada bus reikalaujama, kad būtų atlikti kuo nuodugniausi kasinėjimai. Gal taupant lėšas, kai kuriuos tik archeologijos mokslui reikalingus kasinėjimus galima atidėti ateičiai? Tuo labiau, kiek žinau, projektuotojams archeologiniai tyrimai Medininkų pilyje kol kas nieko nauja neatvėrė. Bet, matyt, tai yra senųjų statinių specifika ir su tuo tenka susitaikyti.

*Istorinių duomenų apie Medininkų pilį, ikonografinės medžiagos turime ne tiek daug. Archeologiniai tyrimai – vienas iš šaltinių. Bet architektui tenka pasi-
telkti į pagalbą ir savo fantaziją. Ar tai gerai?*

Medininkų pilies donžono fantazuoti nereikia – iš likusių griuvėsių ne taip sunku atstatyti visą statinį. Yra išlikę aukštų perdangų lizdai, angos į galeriją, laiptai tarp storų sienų. Ieškodamas kai kurių analogijų, architektas J. Glemža važinėjo į to paties laikotarpio Lydos ir Krėvos pilies. Suvokiant visą pilies sistemą, ištyrus to laikotarpio statybos metodus, gardinių pilių architektūrą, nukrypimų nuo originalo neturėtų būti arba jie labai nežymūs.

Bet klausimo esmė kita – ar verta atstatyti, kai kas sako, kad griuvėsiai iškalbingesni.

Italai gali pasilikti Koliziejaus griuvėsius, graikai neatstatinėja Akropolio. Bet jie turi begales kitų puikiai išsilaikiusių architektūros paminklų. Vokiečiams ar italams nereikia įrodinėti, kaip lietuviams, kad jie gyvena ne Balkanuose, bet prie Baltijos jūros. Kaip tiems patiems atvažiuosiemis vokiečiams ar amerikiečiams geriau papasakotume savo šalies istoriją, jeigu nebūtume atstatę Trakų pilies? Dabar jie nukanka į Trakus ir lieka sužavėti pilimi, ežerais, gamta. Įsitikina, kad Lietuva buvusi garsi valstybė. Ji daug kam šiandien tampa

maloniui atradimu. Bet ir be Trakų turime ne mažiau patrauklių ir sveičiui rodytinų įžymybių. Medininkai Lietuvos valstybei taip pat buvo labai svarbūs: jie saugojo jos širdį – sostinę Vilnių. Kodėl mes turime žvelgti į griuvėsius, jeigu pilis gali prisikelti, atgyti, vėl tapti valstybės dalimi? Praeities dvasia, istorinė aplinka – tokia neįkainojama vertybė, kad čia atėjęs pasijunti stipresnis, čia norisi patirti kuo daugiau įspūdžių, atgaivinti praeities vizijas.

Ir pačios Medininkų apylinkės daug kam yra „nežinoma žemė“.

Ir tai yra blogai. Pilies atstatymas turėtų paskatinti domėjimąsi Vilniaus kraštu, čia turėtų vykti kraštotyros ekspedicijos, užrašinėjami vietinių žmonių atsiminimai, renkami eksponatai būsimam muziejui. Kažkodėl tokio pakilimo kol kas nėra. O verta susigriebti, „nenurašyti“ šio krašto. Čia gyvena puikūs ir nuoširdūs žmonės, galbūt suklaidinti ar pasimetę istorijos kryžkelėse, bet šiandien trokštantys įsilieti į nepriklausomą Lietuvą. Tai įrodo ir prof. Zigmo Zinkevičiaus straipsnis „Lietuvių kalba grįžta į Medininkų kraštą“. Šiems žmonėms reikia padėti, su jais kalbėtis.

Apie šį kraštą ir jo žmones turėtų daugiau rašyti spauda, rodyti televizija.

Tuoj už Medininkų iškilusi įspūdinga Juozapinės kalva, ant kurios 1990 m. pastatytas akmuo Mindaugo karūnavimui atminti. Jau tapo tradicija kasmet liepos 6-ąją čia paminėti karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną. Iš Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus Romualdo Budrio straipsnio „Vilniaus krašto reprezentaciniai rūmai“ sužinome, kiek daug šis kraštas slepia įdomaus.

Žinau, kad jau turite ir konkrečių projektų, kaip Medininkų pilį būtų galima pritaikyti šių dienų reikmėms.

Kultūros ministerija pasiūlė, kad atstatytame donžone būtų įkurtas muziejus. Dalis ekspozicijos galėtų būti ir apie Vilniaus kraštą, įžymius žmones, svarbius architektūros ir gamtos paminklus. Ir, žinoma, būtų pagerbtas 1991 m. liepos 31 d. žuvusių didvyrių atminimas.

Puikus Medininkų pilies kiemas tiesiog sutvertas įvairiems renginiams, festivaliams. Šią beveik 2 ha erdvę galima puikiai panaudoti ir atgaivai, ir pramogai, ir kitiems kultūriniais poreikiams. Čia galėtų vykti ir dabar tokie populiarūs „Mis Lietuva“ rinkimai. Mes jau mąstome, ką galėtų čia veikti susirinkę žmonės, ypač vakarais, kai nusileidžia tamsa. Argi nebūtų gražu ir įdomu ant pilies sienos išvysti Lietuvos praeities vaizdus su profesionaliais komentarais ir muzika? Kreipėmės į Vilniaus universiteto istorijos profesorių dr. Alfredą Bumblauską ir jis parengė Lietuvos istorijos skaidrių projektą. Jeigu pasisėks įgyvendinti šį sumanymą, jis darytų didžiulį įspūdį.

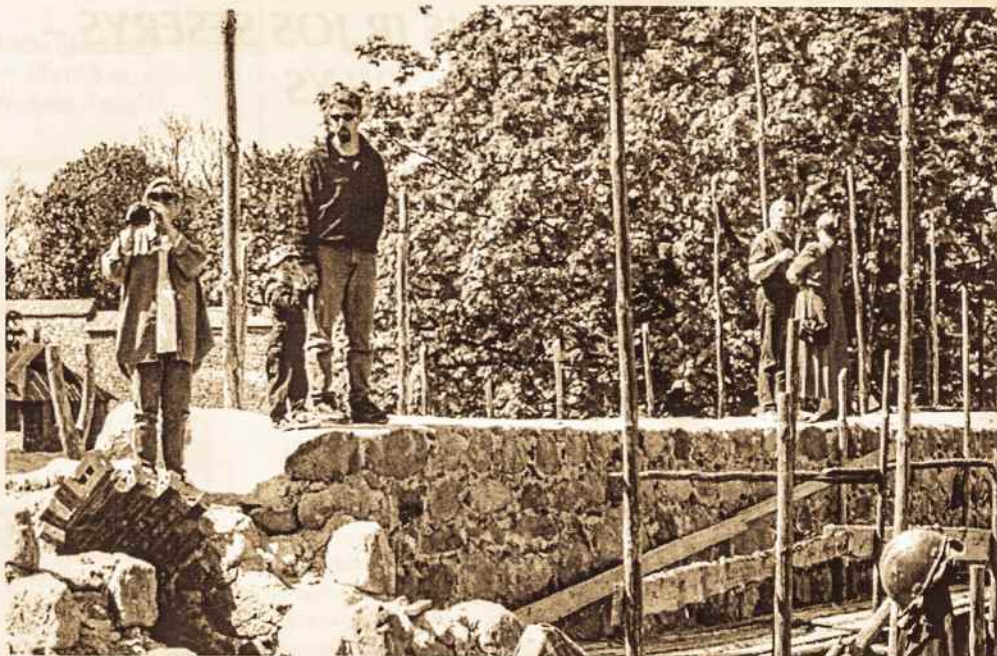
Su sūnumi būdamas Paryžiuje, lankiausi Karo invalidų muziejuje. Specialiai nuėjome pasidomėti Prancūzijos istorija. Nenusakomas įspūdis. Prancūzai neiškraipo savo istorijos: rodo, kaip Napoleonas su pakrikusios armijos likučiais traukiasi iš Maskvos, kaip Hitleris įžygiuoja į Paryžių. Ir lietuviai privalo teisingai parodyti savo praeitį – kaip Algirdas beldėsi į Maskvos vartus, kaip Vytautas laimėjo Žalgirio mūšį, nužygiavo iki Juodosios jūros, kaip Krėvoje žuvo Kęstutis. Visiems būtų įdomu pamatyti, kaip krikščionybė ėjo į Lietuvą, kaip žuvo karalius Mindaugas, kaip mus bandė nutautinti ir savintis mūsų kultūrą. Lietuvos istorijos pusvalandis taptų geriausia pamoka ne tik moksleiviams ir svečiams, bet ir mums patiems padėtų atsakyti į klausimus, kas mes tokie, iš kur atėjome.

Gal ir Lietuvoje vertėtų pradėti kampaniją rinkti aukas Medininkų piliai?

*Viešnia iš tolimosios Australijos – Jūratė Ivinskienė, vaikščiodama po pilies mūrus, nusiavė batelius
Vytauto Daraškevičiaus nuotr.*

*Dainė, Deividas ir Artūras Rosenbacher
(Indianos valstija) lankosi Medininkų
pilyje
Vytauto Daraškevičiaus nuotr.*

Medininkų pilis visiems mums reikia daugiau, negu šiandien apie tai numanome. Ji turi sujungti lietuvius, gyvenančius užsienyje ir Tėvynėje. Būtų puiku, jei kiekvienas lietuvis galėtų ištarti: mes visi, ir aš taip pat prisidėjau, kad Medininkų pilis būtų atstatyta. Žinau, kad ir Lietuvoje žmonės mielai prisidėtų prie pilies atstatymo ir jai aukotų, tik nežino, kaip tai padaryti, kur siųsti pinigus. Kalbėjau ir su ne vienu biznieriumi, sutinkančiu paaukoti ne tik 1000 litų, bet ir 1000 dolerių. kažkas Lietuvoje turi paimti tuos pinigus iš jų, organizuoti pinigų aukojimo kampaniją. Tam reikia aukoti savo laisvalaikį, dirbti visuomeniniais pagrindais. Bet pabandyk pasiūlyti laikraščiams atspausdinti sąskaitos numerį ar skelbimą, tuoj paprašys pinigų. Bet negi mes Amerikoje už lietuviybės veiklą gauname atlyginimą? Mes irgi turime užsidirbti pragyvenimui, o lietuviųbe užsiimam tik laisvalaikiu. Rengiam vakarones, susijimus, ieškome aukų - jos pačios į rankas neateina. Į Lietuvą važiuojam irgi savais pinigais. Tokio paties susipratimo tikimės sulaukti ir čia, Lietuvoje. Kad kiekvienas surinktas centas atitektų piliai, o, tarkim, nemokamas skelbimas apie renkamas aukas būtų leidinio įnašas. Bet neretai tenka išgirsti - o ką aš gausiu iš to? Negali visur tik žiūrėti naudoti sau.

Kas Medininkų piliai paaukvoja tūkstantį dolerių, tampa mecenatu. Jūs paaukojot penkiskart daugiau - tapote "penkiskart" mecenatu...

Mes jau anksčiau su žmona Irena buvome paaukoję tūkstantį dolerių. Kai neseniai šventėme savo vedybų 40-metį, į jubiliejų susirinko apie 150 svečių. Ir aš pasakiau visiems atėjusiems mūsų pasveikinti draugams, bičiuliams, garbingiems svečiams: jūsų puikūs sveikinimai ir linkėjimai - pati vertingiausia dovana. Tai mes pasilikame sau. O visa kita, ką jūs paaukosite, bus atiduota į Medininkų pilies atstatymo

fondą. Ir įsivaizduoji, per vakarą buvo surinkta 4 360 dolerių. Nors į pilies atstatymo fondą jie perduoti mano vardu, bet tai mūsų pasveikinti atėjusių žmonių pinigai.

Medininkų projektas reikalauja nuolatinių kontaktų su Lietuva, čia tenka neretai atvažiuoti. Tegul tai ir garbinga našta, bet ji tikriausiai nėra lengva?

Visos Amerikos lietuvių organizacijos silpsta, nes į jas beveik neįsilieja jaunuomenė. Ją labiau pavilioja amerikietiška veikla. Dėl tos pačios priežasties ir mūsų ALIAS gyvuoja pagyvenusių jos narių, kurių gretos vis retėja, pastangomis. Vienintelė, kuri dar išsilaiko, tai Amerikos lietuvių krašto bendruomenė, vadovaujama Reginos Narušienės. Ji sujungia Amerikos miestuose ir miesteliuose gyvenančius tautiečius, išlaiko mokyklą, švietimo įstaigas.

Architektų ir inžinierių sąjunga laiko garbe ir pareiga tęsti pradėtą Medininkų atstatymo kampaniją. ALIAS turi palikti kokį nors šviesų pėdsaką, ne mažiau reikšmingą, kaip ir Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumai, kurių įvyko jau dešimt ir kurios rengiant ALIAS prisidėjo daugiausia. Jeigu tik suspėsime ir sulauksime tos dienos, kai pirmiesiems lankytojams duris atvers iš tolo kviečiantis donžono bokštas, tai bus geriausia, ką mes galėjome padaryti ir padarėme. Nes užvis svarbiau, ką tu palieki kitiems.

Ačiū už pokalbį.

MEDININKŲ PILIS IR JOS SESERYS – LYDOS IR KRĖVOS PILYS

Jonas GLEMŽA

Architektas Jonas Glemža

Architektas, dr., Vilniaus Dailės Akademijos docentas, Medininkų pilies paminklotvarkos darbų mokslinis vadovas

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) mūro pilių statybos pradžia – XIII-XIV amžiai. Šio laikotarpio pilys yra gardinės arba aptvarinės. LDK teritorijoje žinomos keturios šio tipo pilys: senoji Kauno pilis (sugriauta kryžiuočių 1362 m.), Lydos, Krėvos ir Medininkų pilys. Pastarosios trys pilys yra išlikusios, bet, susiklosčius istorinėms aplinkybėms, dabartinės Lietuvos teritorijoje yra tik Medininkų pilis rytuose, per kilometrą nuo Baltarusijos sienos.

Bendra gynybinė sistema

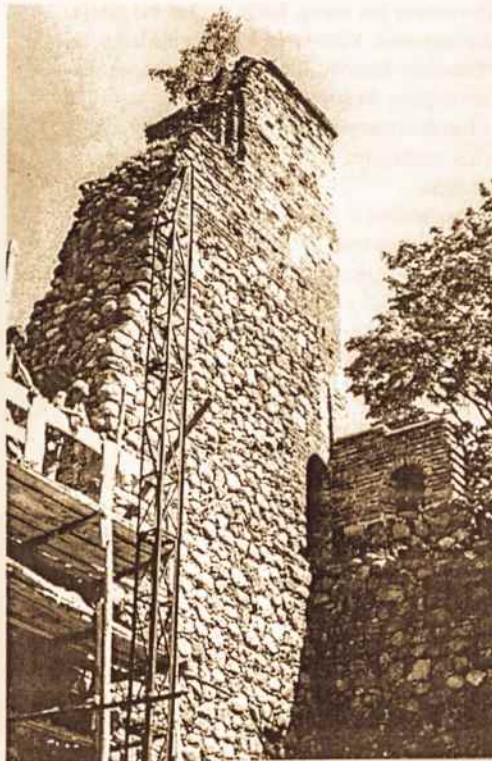
Medininkų, Krėvos ir Lydos pilys greičiausiai vienalaikės ir yra vienodos savo statybinėmis techninėmis bei architektūrinėmis kompozicinėmis savybėmis.

Medininkų pilis yra XIII a. pabaigos – XIV a. pradžios statinys, priskiriamas ikigotikinės architektūros (arba ankstyvosios gotikos – J.G.) laikotarpiui. Šiam laikotarpiui priskiriamos ir senoji Kauno, Krėvos bei Lydos pilys. Kaip tik Medininkų pilis šiandien yra seniausias virš žemės paviršiaus išlikęs Lietuvos mūro architektūros paminklas su baltiško ar ba vendinio plytų mūro juostomis.

Medininkų, Lydos ir Krėvos pilių yra panaši ir plano struktūra. Tai aptverti stačiakampio, ne visai taisyklingo plano gynybinių sienų su bokštais vidaus kiemai. Galima palyginti aptvertas pilių teritorijas: Lydos pilies kiemas yra 0,7 ha, Krėvos – apie 1 ha, o Medininkų – net 1,8 ha.

Gynybinių sienų, kurių viršuje buvo įrengtos šaudymo angos su medinėmis galerijomis, aukštis siekė 11-13 m, o Medininkuose – net 15 m. Sienų storis irgi įspūdingas – nuo 2 iki 2,7 m. Visose pilyse buvo po pagrindinį bokštą, dar vadinamą donžonu, kuriame buvo gyvenama. Taip pat stovėjo ir pagalbiniai bokštai: Krėvoje ir Lydoje – po vieną, o Medininkuose – net trys (manoma, kad du iš jų ankstyvesniojo

Dviejų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mūrinių pilių – Medininkų (kairėje) ir Krėvos – donžonai. Medininkų pilies donžonas jau atstatomas, o kada iš griuvėsių pakils visiškai apleista kaimyninėje Baltarusijos teritorijoje esanti Krėvos pilis, to šiandien niekas negali pasakyti. Vytauto Daraškevičiaus nuotr.

statybos etapo).

Palyginkime šių trijų pilių pagrindinio bokšto (donžono) matmenis: Krėvos – apie 15x17 m, Lydos – 12x12,5 m, o Medininkų – 14,2x15,4 m. Šių bokštų sienų storis – nuo 3 m apačioje iki 2,5 m viršuje.

Bokštų sienose buvo įrengtos laiptinės, jungiančios bokšto aukštus ir kartu buvusios kaip išėjimas į gynybines galerijas. Bokštai (kartu su rūšiais) turėjo keturis-penkis aukštus, siekė 25 metrus ir daugiau.

Šios pilys sudarė bendrą gynybinę sistemą. Tai patvirtina atstumai tarp pilių ir Vilniaus: iki Medininkų – 30 km, iki Krėvos – 80 km, iki Lydos – apie 90 km. Tarp Krėvos ir Medininkų tėra 50 km, o nuo jų iki Lydos – 80 km.

Statyta Algirdo laikais

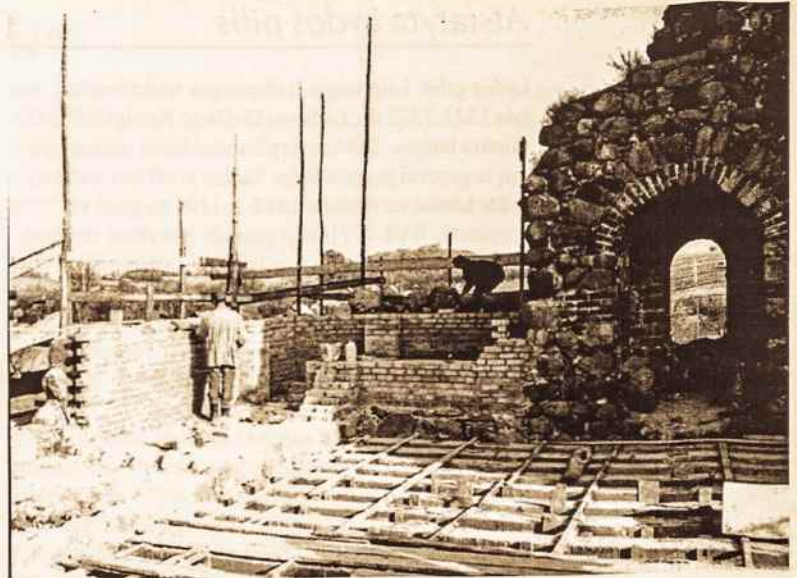
Krėvos pilis statyta Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Algirdo laikais slėnio žemumoje. Matyt, vieta pasirinkta neatsitiktinai: gynybiniais sumetimais reikėjo įrengti apsauginį griovį su vandeniu bei turėti vandens pilies gynėjams. Krėvos pilis yra viena iš svarbiausių mūsų gynybinių tvirtovių – priešai jos niekada nebuvo užėmę. Archeologiniai tyrimai Krėvos pilyje pradėti 1970 m., o platesnės apimties – devintajame dešimtmetyje. Tyrimų metu nustatytas iki 2-2,5 m kultūrinis sluoksnis. Kasinėdami šį sluoksnį, archeologai donžono vietoje surado daug tinko gabalų su sienine tapyba, krosnių koklių, kitų keramikos gaminių bei Venecijos stiklo dalelių. Archeologai nustatė, kad šie radiniai – iš XIV amžiaus.

Vėlesniais laikais pilies kieme buvo pastatyta ir medinė miesto rotušė, nes Krėva taip pat gavo viduramžių miesto arba Magdeburgo teises. Karų metu miesto rotušė sudegė. Krėvos donžonas – pats didžiausias, palyginti su kitų to paties laikotarpio – Medininkų, Lydos, senosios Kauno pilies bokštais. Archeologams, prie gerą dešimtmetį kasinėjusiems istorinius sluoksnius prie Krėvos donžono, pavyko surasti daugiau kaip tūkstantį tinko gabalėlių su freskų likučiais. Tai patys seniausi lig šiol žinomi freskų pavyzdžiai LDK teritorijoje.

Krėvoje buvo nužudytas Kęstutis, iš šios pilies, kaip pasakoja legenda, persirengęs moteriškais rūbais, pabėgęs Vytautas. Konferencijoje aš pasakiau, kad „Krėvos pilis lietuviams yra šventa vieta“. Po archeologinių tyrimų apie 1987 m. donžono ir keli gynybinės sienos fragmentai buvę uždengti laikiniais stogeliais, tačiau dabar iš jų beliko tik mediniai lentų rėmai ir ruberoido liekanos.

Isteigtas Krėvos fondas

1998 metais spalio 9 d. Krėvoje Baltarusijos Kultūros fondo iniciatyva įvyko tarptautinė konferencija, skirta Krėvos piliai, miesto istorijai bei tarptautinio Krėvos fondo įkūrimui. Konferencijoje iš Lietuvos dalyvavo dr. A. Kuncevičius ir straipsnio autorius. Šioje konferencijoje buvo išklaušyta dešimt Baltarusijos mokslininkų, restauratorių bei tyrėjų pranešimų, kuriuose atskleista Krėvos pilies ir miesto istorija, pilies tyrimų bei konservavimo darbų raida bei iš-

saugojimo problematika.

Konferencijoje dalyvavęs prof. Tadeušas Poliakas iš Lenkijos informavo apie 1930 metais Krėvos pilyje atliktus pirmuosius konservavimo darbus, kuriuos iš Vilniaus organizavo Lenkijos paminklosaugos įstaiiga, o jai vadovavo prof. S.Lorencas. Nuo to laiko nieko daugiau nepadaryta, nekalbant, žinoma, apie blogus darbus, kuriuos labai sparčiai dirba laikas nuo aplinkos poveikio neapsaugotiems senovės mūrams. Ne-konservuoti Krėvos pilies griuvėsiai baigia sunykti. Lenkijos atstovu į Krėvos tarptautinio fondo valdybą išrinktas žinomas šios srities specialistas, buvęs ilgametis svarbiausios Lenkijos restauravimo firmos vadovas profesorius T.Poliakas kvietė kuo skubiausiai sujungti visas jėgas ir gelbėti tragiškos būklės Krėvos pilies liekanas, negaištant laiko tyrimams.

Šių eilučių autorius nušvietė trijų pilių – Krėvos, Lydos ir Medininkų – svarbą ir jų bendrumą. Kaimynams buvo priminta, kad 1985 m. Lietuvos kultūros ministerija perdavė Baltarusijai mūsų specialistų atliktų Krėvos pilies fotogrametrinių apmatavimų negatyvių plokštelių komplektą (analogiškas kompletas šiuo metu yra ir Kultūros paveldo centro saugykloje Vilniuje). Kartu buvo informuota apie Medininkų pilyje vykdomus konservavimo ir donžono atstatymo darbus.

Avarinės būklės Krėvos pilies gelbėjimui šios konferencijos metu buvo įsteigtas Tarptautinis Krėvos fondas, priimti jo nuostatai bei išrinkta 15 narių valdyba. Konferencijoje Krėvos fondo pirmininku išrinktas Baltarusijos rašytojų sąjungos pirmininkas V.P.Nekliajevas, beje, gimęs Krėvoje. Lietuvos atstovu į Krėvos tarptautinio fondo valdybą išrinktas šių eilučių autorius.

*Paklotos donžono antro aukšto perdangos ir atstatomos sienos trečiame aukšte
Jono Glemžos nuotr.*

Atstatyta Lydos pilis

Lydos pilis, kaip teigia Baltarusijos mokslininkai, statyta 1323-1325 m., Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino laikais. 1384 m. kryžiuočiai buvo paėmę Lydos pilį ir gerokai ją apnaikino. Tačiau ji vėl buvo atstatyta ir dar labiau sutvirtinta. 1392 ir 1394 m. pilis vėl buvo apgriauta. XVI-XVII a. ji prarado gynybinę reikšmę.

Kaip šio krašto tvirtovė, pilis stovi Lydos miesto centrinėje dalyje ant buvusios 5-6 metrų aukščio kalvos. Šio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje buvo atlikti archeologiniai tyrimai, pati pilis visiškai restauruota bei atstatyta. Būtina pastebėti, kad ji geriausiai išlikusi iš LDK gardinių pilių.

Restauravimo metu visiškai atstatyti bokštai, gynybinės sienos su medinėmis galerijomis. Ar dėl pamatų, o gal nuo transporto keliamos vibracijos devintajame dešimtmetyje įvyko nelaimė: nugriuvo keliolikos metrų gynybinės sienos fragmentas. Šiandien Lydos pilis geriausiai pristato šių LDK pilių architektūrą. Beje, Lydos pilies donžono analizė padėjo ir mums pakoreguoti Medininkų pilies atstatomo donžono projektą.

Seniausias mūras virš žemės paviršiaus

Medininkų pilies konservavimo-restauravimo darbai 1991 metais buvo atgaivinti Lietuvos Kultūros fondo iniciatyva, iš esmės remiant tuometiniam Paminklotvarkos (dabar – Kultūros vertybių apsaugos) departamentui ir Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sajun-

gos įkurtam Medininkų pilies atstatymo fondui.

Medininkų pilyje per 1995-1998 metus konservuotos gynybinės sienos, uždengiant jas naujais apsauginiais stogeliais. Stogelių „kepurės“ buvo uždėtos ant dalies vakarinės sienos (likusios sienos dalies su „akmens karūnėle“ būklė patenkina), pietinės bei šiaurinės sienos ir jau įpusėti ketvirtosios – rytinės gynybinės sienos konservavimo darbai. Esant normaliam paminklotvarkos darbų finansavimui, rytinė siena gali būti baigta konservuoti 1999 metais.

Čia norisi pažymėti, kad pastaraisiais metais restauratorių dėmesys buvo sukoncentruotas į šiaurinę ir rytinę sienas. Jas imtasi gelbėti, nes anksčiau sienos buvo tik iš dalies konservuotos ir, deja, paliktos likimo valiai. Šių sienų plytinėms juostoms atstatyti buvo pasirinktas netinkamas konservavimo-restauravimo metodas. Šios plytų juostos, esančios rytinėje ir šiaurinėje gynybinės sienos išorinėje pusėje, yra seniausi virš žemės paviršiaus plytų mūro (baltiško arba vendinio plytų rišimo) pavyzdžiai Lietuvoje. Parinkus naują metodiką ir jos taikymo 6-8 variantus, dabar bus gelbėjamas ne tik plytų mūras, bet ir jo išlikusios buvusių plytų siūlės kaip autentiški reliktai. Tam pasiūlyta nauja technologija, kai fragmentiškai restauruojamos bei užpildomos išduklėjusių plytų kiaurymės ir kartu išsaugomas senojo skiedinio „siūlių korys“. Šios idėjos autoriai – inžinierius J. Mendelevičius, architektai M. Mikulionytė ir J. Glemža.

Donžonas: pamažu, bet aukštyn

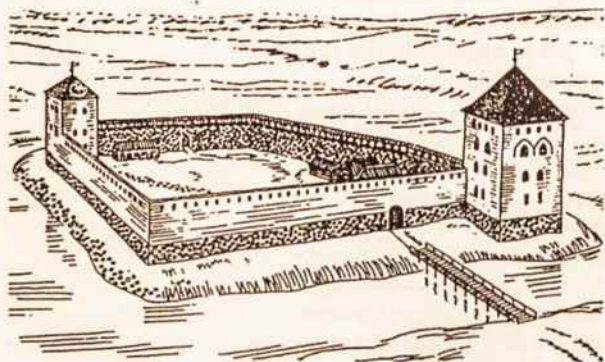
Kadangi pirmučiausia buvo būtina sutelkti jėgas ir gelbėti gynybines sienas, laikinai sulėtėjo donžono atstatymo darbai. Žinoma, būtų buvę įmanoma šiuos darbus vykdyti kartu, jeigu neribotų finansinės galimybės. Tolesnė donžono atstatymo tąsa priklauso nuo šio objekto finansavimo.

Šiandien turime atstatytus du donžono aukštus ir jau įpusėję trečią aukštą. Iš viso turės būti penki aukštai, o šeštasis – pastogės aukštas – apžvalgos aikštelė.

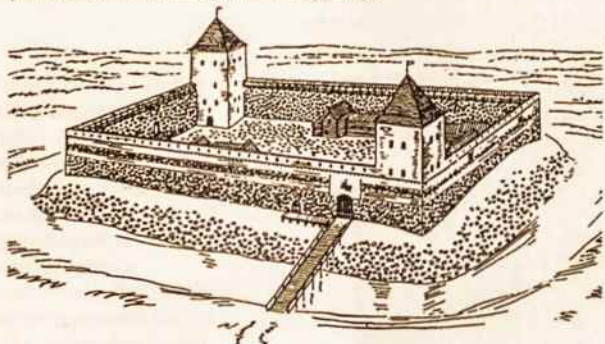
Ne sezono metu atstatomo donžono dalį dengia laikinas stogas, apsaugantis mūro sienas ir laptines. Pirmajame aukšte jau atlikti dalinio sienų stiprinimo darbai, bet dar laukia papildomas šio aukšto sienų konservavimas bei restauravimas. Atstatomoje donžono dalyje jau įrengtos gelžbetoninės dviejų aukštų perdangų pagrindinės sijų konstrukcijos. Jos yra tapačios buvusioms medinėms sijoms – autentiški tik tų sijų „lizdai“ mūro sienose. Taip pat parengtas donžono atstatymo projektas, kuriame, prisilaikant būtinų sanitarijos ir higienos reikalavimų, numatytas vandentiekis, kanalizacija, elektra, atsižvelgta į tai, kad bokšte bus įrengtas muziejus, čia lankysis ekskursijos. Parengti brėžiniai ir numatomos atstatyti gynybinės sienos su medine galerija ties donžonu fragmentai.

Kartu laukia ir nemaži archeologiniai tyrimai, kurie būtini, kad būtų išryškinta pilies kiemo, pylimų bei griovių gynybinė sistema. Iš žinomų šio tipo keturių pilių tik Medininkuose turime akivaizdžius dvigubų gynybinių griovių sistemos fragmentus.

Medininkų pilies vaidmuo, o kartu ir mūsų atsakomybė dar padidėjo, šį objektą įtraukus į Lietuvos tūkstantmečio programos projektą.

Krėvos pilies rekonstrukcija
(autorius M.A. Tkačiovas, E. Kuliko piešinys)

Lydos pilies rekonstrukcija (E. Kuliko piešinys)

„LIETUVOS PAMINKLAI“ – KULTŪROS PAVELDO BARUOSE

Algimantas KAVALIAUSKAS

Gimęs 1942 m. Baigęs Vilniaus universiteto pramonės ekonomikos specialybę, liko čia dirbti, apsigynė disertaciją. Dirbo Kultūros ministerijos ekonomikos departamento direktoriumi, Vilniaus senamiesčio restauravimo direkcijoje. Specialiosios paskirties uždarnosios akcinės bendrovės „Lietuvos paminklai“ direktorius – nuo 1997 m.

Specialiosios paskirties uždaroji akcinė bendrovė „Lietuvos paminklai“ įkurta 1991 m. Bendrovės įkūrimo tikslas – koordinuoti kultūros paveldo tvarkymo darbus. Įmonės steigėjas yra Kultūros vertybių apsaugos departamentas (KVAD). Jam priklauso kontrolinis akcijų paketas, t.y. 70 proc. Remiantis Akcinių bendrovių įstatymu, KVAD įmonei „Lietuvos paminklai“ nustato darbo programas bei kitas privalomas užduotis,

Atjaunėjo Šv.Kotrynos bažnyčia Vilniuje

paslaugų kainas, kokybės reikalavimus.

Specialiosios paskirties UAB „Lietuvos paminklai“ yra ne užsakovinė, o rangovinė organizacija. Tai esminis skirtumas. Mes patys jokių statybos restauravimo darbų neatliekame. Nėra prie „Lietuvos paminklų“ jokios dukterinės statybos bendrovės, nes ta pati organizacija vienu metu negali būti ir užsakovu, ir rangovu.

Pagrindinis mūsų įmonės uždavinys – į paminklų sąrašą įtrauktų objektų restauravimo logistika: darbų organizavimas ir kontrolė, siekiant racionaliausiai panaudoti turimas lėšas. Savo jėgomis nustatome paminklinių objektų defektus ir fiksuojame jų aktus, skaičiuojame sąmatas, užsakome projektus, juos deriname su įvairiomis žinybomis, rūpinamės visais reikalingais leidimais, kontroliuojame restauravimo darbų eigą, organizuojame atliktų darbų priėmimą. Labai dažnai pagalbos kreipiasi ir privatūs investitoriai, pasiklydę biurokratinuose labirintuose.

Bendrovėje šiuo metu dirba 25 darbuotojai. Tai aukštos kvalifikacijos atestuoti specialistai, gerai išmanantys savo darbą. Šviesios atminties ilgametis įmonės „Lietuvos paminklai“ direktorius Alfonsas Jocys (1944-1996) mokėjo pasirinkti specialistus, subūrė profesionalų komandą.

Per aštuonerius įmonės „Lietuvos paminklai“ gyvavimo metus visiškai restauruota per 100 dvarų, bažnyčių, vienuolynų ir kitų statinių, o daugiau kaip 300 objektų likviduota avarinės būklės. Dar kita tiek priskaičiuotume išgelbėtų ir vėl sugrąžintų gyvenimui paveikslų, altorių, skulptūrų, vitražų, vargonų, freskų ir kitų kultūros vertybių.

Šv. Mikalojaus bažnyčia Vilniuje, buvęs paštas Preiloje, Adomynės dvaras Kupiškio rajone, centriniai dvaro rūmai bei Šv. Mato bažnyčia Rokiškyje, Verkių ansamblis Vilniaus prieigose, Vagnerių rūmai Šalčininkuose, Siesikų pilis, kai kurie Klaipėdos bei Kauno universitetų pastatai, „Aušros“ muziejaus pastatas (Ch.Frenkelio namas) Šiauliuose, Kretingos žiemos sodas, medinė Palūšės bažnytelė, Ginučių piliakalnis – tai tik nedidelė dalis įmonės „Lietuvos paminklai“ buvusių ar esamų objektų. Vidutiniškai kasmet tenka pradėti ar tęsti restauravimo darbus beveik šimte po visą šalį išsidėsčiusių objektų.

Paminklų restauravimui, avarinės būklės likvidavimui reikalingos nemažos lėšos. Pateiksiu keletą skaičių. 1995 m. „Lietuvos paminklai“ atliko darbų už 13,7 mln. Lt, 1996

m. – už 11,5 mln. Lt, 1997 m. – už 11,6 mln. Lt, 1998 m. – už 26,1 mln. Lt.

Ryškus pastarųjų metų finansinių lėšų padidėjimas susijęs su nauja restauracijos organizavimo strategija. Buvo pradėtos kooperuoti KVAD ir savivaldybių bei kitų savininkų (universitetų, apskričių, bažnyčių, kitų institucijų) lėšos. Planuojame, kad šiais metais darbų apimtys sieks apie 20 mln. Lt. Pinigų mažiau, nes sumažinti ir bendri asignavimai iš biudžeto.

Pradėjus kooperuoti lėšas, atsirado galimybė daugiau pinigų skirti vienam objektui. Dėl to sutrumpėjo restauravimo laikas. Pavyzdžiui, kol Karmelitų vienuolyną Kėdainiuose finansavo tik savivaldybė, darbai tęsėsi keletą metų ir sunkiai stūmėsi į priekį. 1998 m., kai KVAD bei savivaldybė šiam objektui skyrė po pusę milijono litų, buvo baigtas restauruoti vienas vienuolyno 1200 kv. m korpusas. (Bendras Karmelitų vienuolyno plotas – daugiau kaip 5 000 kv. m.) Daug pinigų kasmet prarandama, nes, išsekus lėšoms, darbus tenka stabdyti, o patį objektą konservuoti. Tai vidutiniškai 15-20 proc. pabrangina paminklo restauravimo kainą.

Dar vienas teigiamas bruožas – pagerėjo, tapo dalykiški ir tarpusavio pasitikėjimą skatinantys KVAD ir savivaldybių bei kitų valdžios institucijų santykiai. Kai surandama bendra kalba, spartėja ir paminklų restauravimo darbai.

*Pastate Vilniaus gatvėje Nr.41 po restauracijos įsikūrė Kino, muzikos ir teatro muziejus
Astos Meškauskienės nuotr.*

Medininkų pilies restauravimo eiga (1991–1998 m.)

Giedrius LAUCIUS

UAB „Lietuvos paminklai“ vyriausiasis architektas, leidinių „Architektūros paminklai I“, „Vilniaus bernardinų bažnyčios architektūros raida“ bendraautoris, šios bažnyčios restauracijos darbo projekto, Trakų Salos pilies vakarinių kazematų ir įvažiavimo bokštų techninio darbo projekto, Gedimino kalno šlaitų tvirtinimo ir aplinkos sutvarkymo darbo projekto ir kt. autorius. Trentinys, apdovanotas Sausio 13-osios atminimo medaliu.

Per 30 kilometrų nuo Vilniaus nutolusi Medininkų pilis archeologų bei restauratorių sulaukė tik 1954 m. Tuomet buvo parengti būsimos fragmentinio restauravimo-konservavimo eskiziniai pasiūlymai, pilis buvo išmatuota, padaryta geodezinė nuotrauka. Buvo tikėtasi į pilį sugrįžti kitais metais, tačiau darbai nusikėlė net į 1959 m. Šią datą reikia laikyti Medininkų pilies paminklotvarkos darbų pradžia.

Objektui vadovavo architektas B.Paškevičius, kurį vėliau pakeitė S.Mikulionis, o pastarąjį – kiti. Autorinę priežiūrą vykdė ir pilį tyrinėjo architektas S.Lasavickas, ant kurio pečių gulė pagrindinės pilies atstatymo bei restauravimo problemos. Pirmiausia siekta atstatyti nukritusią apvadinių pilies sienų mūro apdailą, užmūryti stambenes išgriuvus, o ant sienų uždėti apsauginį konservacinį sluoksnį – vadinamąsias „karūnėles“.

1961-ieji metai svarbūs tuo, kad archeologas K.Mekas pradėjo archeologinius tyrimus, kurie atskleidė daug naujo apie pilį.

Tačiau laipsniškai restauravimo tempai ėmė lėtėti ir apie 1981 m. darbai buvo nutraukti. Padaryta pertrauka, kuri truko bemaž dešimt metų. 1991 m. Medininkų pilies restauravimo ir projektavimo darbų užsakovo funkcijos buvo pavestos „Paminklams“ (vėliau - „Lietuvos paminklai“).

*Verkių dvaro rūmuose įsikūrė Mokslininkų namai
Giedriaus Lauciaus nuotr.*

Pirmą kartą pavidalą atgavo raudonais čerpių stogais iš tolo pasitinkanti Varnių kunigų seminarija Astos Meškauskienės nuotr.

Pagal architektą S. Mikulionio paruoštą Medininkų pilies dalinės restauracijos projektą pradėta konservuoti pietinę ir vakarinę aptvarinę akmenų mūro sieną. Sienos viršuje atsikėmė konservacinės „karūnėlės“ – nuo vandens ir šalčio jos greitai suirdavo ir neapsaugodavo mūro. Sienų apsaugai nuo kritulių buvo įrengti dvišlaičiai čerpių dangos stogeliai. Kad nesudarytų užbaigtumo įspūdžio, pilies sienos pagal ilgį buvo restauruotos laiptuotai – skirtingais aukščiais. Sienų mūro apsauga stogeliais jau buvo išbandyta restauruojant Trakų Pusiasalio pilies gynybinių sienų mūrą.

Lygiagrečiai prasidėjo darbai šiaurinės sienos išoriniame fasade. Ties šiaurės vakarų kampu pradėta restauruoti plytų mūro juosta. Vietomis nuo plytų mūro buvo nuiręs viršutinis sluoksnis, kitose vietose mūras buvo atitrūkęs nuo akmenų mūro šerdies. Tarpais buvo išdūlėję tik atskiri plytos – jų vietose žiojėjo tuščios kiaurymės. Atskirais atvejais reikėjo taikyti skirtingas technologijas.

Specialiai Jašiūnuose užsakytos pilnavidurės restauracinės plytos pasirodė blogos kokybės. Tik pakartojus užsakymą, naujoji plytų partija atitiko keliamus reikalavimus.

Išdūlėjusių plytų restauravimui buvo pasiūlyta technologija, laipsniškai priauginant plytą atitinkamos sudėties mase. Tačiau šis metodas reikalavo daug lėšų, be to, užpildžius vieną sluoksnį, būtų tekę daryti ilgą pertrauką, todėl šios technologijos buvo atsisakyta. Priklausomai nuo plytų išdūlėjimo laipsnio, pradėjome pjaustyti atitinkamo storio plytų plokšteles, kuriomis su specialiu skiediniu buvo užpildomos kiaurymės. Taip pat teko kalkių skiediniu, kurio sudėtis artima autentiškam, užpildyti mūro siūles. Dėl tokios sudėtingos technologijos restauravimo darbai negalėjo vykti sparčiai.

Per 1992-1993 m. restauravimo darbų sezoną „Lietuvos paminklai“ atliko darbų už 22,7 tūkst. Lt. Nors pagrindinio Medininkų pilies bokšto donžono restauravimo darbai prasidėjo 1993 m. spalį, prieš žiemą buvo valomas nuo griuvėnų pirmasis aukštas bei pasiruošta kitų metų sezonui.

1994 m. restauruotas donžono pirmojo aukšto mūras, virš nišų esančios arkos bei išbetonuotos pirmajame aukšte sijos. Sienų mūre buvo išlikę autentiški buvusių medinių sijų

lizdai. Ilgai svarstyta, kokią įrengti perdangą. Pasirenkant medžiagas, buvo atsižvelgiama į jų priešgaisrines savybes, ilgaamžiškumą bei stabilumą. Nutarta naudoti monolitinę gelžbetonio konstrukciją.

1995-1996 m. baigta betonuoti pirmojo aukšto perdanga, restauruotos antrojo aukšto sienos, angos, laiptai. Virš antrojo aukšto išbetonuotos perdangos sijos, įrengtas apsauginis stogas. 1993-1996 m. atlikta darbų už 132,3 tūkst. Lt. Į šią sumą įeina 50 tūkst. Lt (arba 12,5 tūkst. JAV dolerių), kuriuos paaukojo išeivijos lietuvių įkurtas Medininkų pilies atstatymo fondas.

1997 m. donžono restauravimo darbai sulėtėjo. Vien tik nuimti apsauginį stogą ir kelti sienų mūrą, o prieš žiemą vėl uždengti, reikėtų apie 600 tūkst. Lt. Iš viso tais metais Medininkų piliai tebuvo skirta 341,7 tūkst. Lt., įskaitant ir Medininkų pilies atstatymo fondo paaukotus 10,087 tūkst. JAV dolerių.

Kiek leido stogo konstrukcija, donžone buvo mūrijamos sienos, baigiamos betonuoti sijos, tarp sienų įrenginėjami antrieji laiptai. Ties šiaurine ir vakarine siena iškiristi medžiai, baigiamos restauruoti plytų mūro juostos. Taip pat pradėta tvarkyti rytinė siena, nes plytų mūras čia jau buvo avarinės būklės. 1998 m. pagrindiniai restauravimo darbai vyko tik rytinės aptvarinės sienos atkarpoje. Buvo toliau mūrijamas plytų mūro juosta, iki projekcinio aukščio keliamos sienos ir įrengiami dvišlaičiai apsauginiai stogeliai. 1998 m. restauravimo darbams buvo skirta 286 tūkst. Lt.

Norint šiais metais tęsti donžono atstatymo darbus, Medininkų piliai reikėtų skirti ne mažiau kaip 600 tūkst. Lt. Deja, atrodo, kad pagal numatytas šių metų lėšas donžono atstatymas gali būti atidėtas tolimesniems metams.

Restauruotas Panemunės pilies pietvakarių bokštas, atkurtas rytinio korpuso tūris Astos Meškauskienės nuotr.

NUO DONŽONO – PRIE RYTINĖS GYNYBINĖS SIENOS

Praeitais metais Medininkų pilyje buvo laikinai sustoję pagrindinio bokšto atstatymo darbai – restauratoriai ėmėsi tvarkyti avarinės būklės rytinę pilies sieną. Apie šią ir kitas Medininkų pilies atstatymo, jos restauravimo problemas kalbamės su projekto autoriais – pilies paminklotvarkos moksliniu vadovu Jonu GLEMŽA ir architektė Milda MIKULIONYTE.

TECHNIKOS ŽODIS. *Nors restauravimo darbai Medininkų pilyje tęsiasi, kodėl laikinai buvo pristabdytas donžono atstatymas?*

J.GLEMŽA. Jeigu mes būtume nieko nedarę ir palikę pilies rytinę sieną, ko gero, galėjo atsitikti avarija ir dalis sienos nugriūti. Plytų mūras rytinėje sienoje buvo labai išgriuvęs, viršutinė sienos dalis be apsauginio sluoksnio, be stogelių. Reikėjo skubiai gelbėti paskutinįją pilies sieną, nes kitos trys jau yra normalios būklės. Nors čia mažiausiai išliko autentiško seniausio plytų mūro, sutrupėjusią plytų juostą reikėjo pakeisti naujomis restauracinėmis plytomis. Daromi tam tikri įgrežimai (vadinamasis „ankeravimas“), kad plytos geriau laikytųsi ir nenuslinktų. Prieš 15-20 metų sumūrytos plytos suiro, nes nebuvo apsaugotos. Nuo viršutinės sienos dalies nuimama senoji konservacija, kur reikia, mūras keliamas, išlyginamas, o virš jo statomas apsauginis stogelis.

M.MIKULIONYTĖ. Aišku, darbai lygiagrečiai galėjo būti tęsiami ir prie donžono, tačiau praeitų metų pilies finansavimas buvo toks, kad niekam kitam pinigų neužteko. Be to, nuiminėti ir vėl uždėti virš donžono esantį apsauginį stogą, nesant pakankamos darbų apimties, taip pat neapsimoka, nes tai kainuoja.

T.Ž. *Gal turėjo įtakos ir ta aplinkybė, kad tebediskutuojama, kokia bus atstatyto bokšto paskirtis, jo panaudojimo funkcija?*

J.G. Architektas turi iš anksto žinoti, kokia jo projektuojamo objekto paskirtis. Iš pradžių mes orientavomės, kad donžonas bus eksploatuojamas ir eksponuojamas kaip muziejus. Buvo susitarta, kad jis veiktų tiktai vasaros sezono metu: priminėtų ekskursijas, čia vyktų įvairūs kultūriniai renginiai. Pilies liekanų išsaugojimui tai didelės reikšmės neturi, bet nuo paskirties labai priklauso, kaip bus tvarkoma ir panaudojama aplinka, kokie būtini inžineriniai tinklai, komunikacijos ir pan.

Naują idėją išskėlė Pilių tyrimo centro direktorius V.Urbanavičius – kad pilyje įsikurtų Krašto apsaugos ministerijos karių igula.

M.M. Krašto apsaugos ministerija mums buvo pateikusi preliminarią užduotį, kiek kainuotų tokios igulos išlaikymas, kur ji galėtų apsigyventi. Kariškiai prašo, kad būtų ginklų saugyk-

la, sargybinė, sanmazgas, miegamosios patalpos, raštinė, metodinis kabinetas – bendrasis patalpų plotas siektų apie 500 kv. m. Aišku, būtų garantuota objekto priežiūra ir sauga, niekas neišstampytų statybinių medžiagų. Jeigu Kultūros ir Krašto apsaugos ministerijos susitartų ir imtų realizuoti tokią programą, kiltų klausimas, kur geriau įkurdinti: pilies viduje ar už jos sienų?

J.G. Aš būčiau už antrąjį variantą. Tuo labiau, kad 300-400 m nuo pilies yra tuščios fermos, kurias galima būtų pritaikyti kariškių reikmėms. Yra išeitis, jeigu būtų nuspręsta įsikurti pilies teritorijoje – anksčiau čia būta medinių pastatų, jų pamatus nesunku atsikasti ir atstatyti buvusius dvaro pastatus.

M.M. Pilies viduje yra apie 30 kv.m medinis namelis. Čia kažkada buvo įrengta Medininkų pilies ekspozicija, kurią vėl atėjo laikas sugrąžinti. Kad atvykę svečiai, ekskursijos galėtų daugiau sužinoti apie pilį, jos istoriją. Atsirastų ir sargas, kurio priežiūra, kol vyksta darbai, labai reikalinga. Namelis ne kartą plėštas, jam reikia remonto. Jau buvo susitarta: jeigu Kultūros vertybių apsaugos departamentas skiria pinigų pastato remontui, Architektūros muziejus padeda įrengti ekspoziciją. Per kelias savaites parengėme sąmatą, bet... tuo viskas baigėsi.

T.Ž. *Grįžkime prie donžono. Kuriame aukšte sustoję statyba?*

J.G. Trečiame aukšte. Bet prieš lipant aukštyn, turime

Medininkų pilies atstatymo fondo pirmininkas L.Maskaliūnas, architektai M.Mikulionytė bei J.Glemža duoda interviu televizijai Alekso Jauniaus nuotr.

Šiame pilies viduje esančiame pastate būtina įrengti Medininkų pilies ekspoziciją Žilvino Jasio nuotr.

fragmentiškai restauruoti ir konservuoti 1-ąjį aukštą, kuris 1992-1993 m. buvo atkastas ir išvalytas. Kiti aukštai bus iš dalies arba visiškai atstatyti, o šis aukštas vienintelis yra autentiškas. Bet ten yra avaringų vietų: kai kur reikia įtvirtinti akmenis, kai kur jie išriedėję iš vietos. Prieš lipdami aukštyn, turime šį aukštą sustiprinti.

T.Ž. Gal kelia rūpestį ir skilimas 1-ojo aukšto nišoje?

M.M. Tas skilimas yra ne naujas, mes jį radome, išvalę donžoną. Šiuo metu jis užplombuotas, tam tikromis injekcijomis pavyko skilimą sustabdyti.

J.G. Gelžbetoninės sijos savotiškai sutvirtino rėmą, suveržė ir didelio pavojaus nėra. Bet kad išliktų ir nesubyrėtų siūlės tarp mūro, jas reikia konservuoti: išbyrėjusias vietas fragmentiškai užplombuoti. Tai yra vienas pirmųjų darbų donžone. O toliau – naujojo mūro kilimas.

T.Ž. Lipkim į viršų. Tikėkimės, kad šiemet bus užbaigtas trečias aukštas, vėliau seks ketvirtas, penktas. Daug diskusijų kelia stogas. Ar jau galutinai apsisprendėte, koks jis bus?

J.G. Keturslaičio stogo versiją yra pateikęs ir architektas S.Lasavickas. Čia mes nieko naujo neatradom. Tokį patį – keturslaidų stogą siūlė ir S.Mikulionis. Tiesa, S.Lasavickas įsivaizdavo stogą su kuorais. Bet kadangi Lietuvoje neturim jokio analogo, aš nebūčiau linkęs fantazuoti. Kitas dalykas, kad galimos kai kurios mūsų projekto korekcijos. Kai buvo tvirtinamas stogo projektas bei dokumentacija, mūsų buvo prašyta pasižiūrėti į langų išdėstymą, jų architektūrą. Prie to mums teks sugrįžti ir kai ką tikslinti.

M.M. Iš esmės pats principas yra patvirtintas – pastogės aukšto langai turi padėti apžvelgti vietovę. Jeigu rasim geresnį architektūrinį sprendimą, mes jį tikrai pateiksime ir koreguosime projektą.

T.Ž. Bet gal maloniau būtų ne pro langą žiūrėti, o išeiti į lauką, pajusti vėjo dvelksmą?

J.G. Tam specialiai yra numatyti dideli langai į visas keturias puses. Kas norės, žiūrės ne pro stiklą, o pro atdarą langą.

M.M. Ne, mes numatėm, kad langai bus uždaryti.

J.G. Numatysim. Pirmiausia, dėl foto, video ir ypač dėl vėdinimo. Aš nekalbu apie visus langus. Jeigu bus vadinamieji stiklo paketai, mes vis tiek turėtume numatyti, kad bent vienas langas atsidarytų. Be to, neužmirškime, kad ant gynybinės sienos yra išėjimas iš ketvirtą aukšto.

Donžono trečiame aukšte, 12 metrų aukštyje, išlikęs autentiškas išėjimas ant pilies gynybinės sienos Alberto Kerelio nuotr.

M.M. Išėjimo anga iš ketvirtą aukšto leidžiasi į trečią aukštą ir išeina į galeriją, ant gynybinės sienos. Pirmiausia reikia pakilti į ketvirtą aukštą, kad po to nusileistum į trečią ir išeitum į galeriją, ant gynybinės sienos. Tai ne mes sugalvojome – gynybos sumetimais nedidelę painiavą numatė pilies statytojai.

T.Ž. Ar jau numatę, kuo uždengsite stogą?

J.G. Aš pasiūliau skardines čerpes, ir, atrodo, kad kitos versijos nėra. Mes tiksliai nežinome, kuo buvo dengtas stogas. Jeigu dengsime čerpėmis, atrodys, tarsi tikrai esame nustatę šį faktą. Iš tikrųjų taip nėra. O skardinės čerpės imituotų čerpinį stogą, bet matytųsi, kad tai šiuolaikinė medžiaga. Norėtume, kad derintųsi ir spalvine prasme.

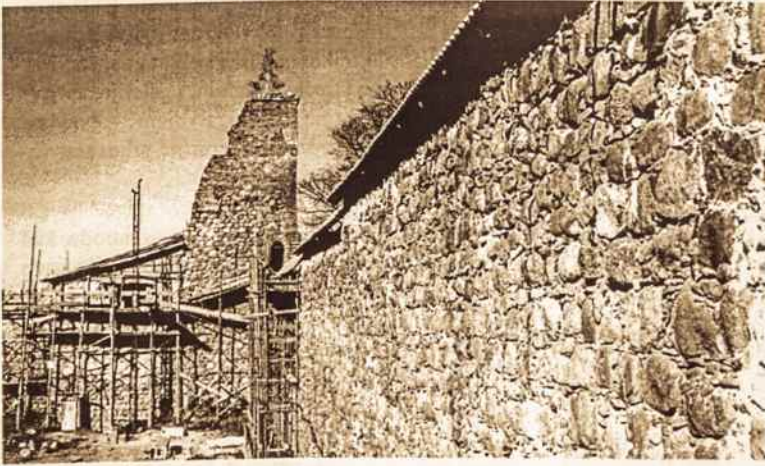
J.G. Aš buvau už tai, kad stogas būtų ne raudonų čerpių spalvos, o tiesiog tamsiai pilkas ar melsvai pilkas. Tiesa, mūsų apsauginiai sienų stogeliai uždengti raudonomis čerpėmis, ir kad išlaikytume vienalytiškumą, galbūt teks pasirinkti stogelių spalvą. Čia dar galime diskutuoti, nes nesame apsisprendę.

T.Ž. Ar esate patenkinti darbų kokybe?

J.G. Kol buvo neuždengtas donžono stogas, dėl lietaus, drėgmės pradėjo lūžinėti, skilinėti restauracinės Jašiūnų plytos. Dabar jų kokybė geresnė nei anksčiau, bet patys suprantat, jos negali prilygti senosioms plytom. Kol donžonas nebuvo dengiamas, pavasarį matydavome drėgmės, lietaus ir sniego pėdsakus. Uždengus apsauginį stogą, reikalai pasitaisė. Svarbiausia, kad darbininkai išmoko dirbti. Gal iš pradžių ne viską darė taip, kaip reikėjo, bet prižiūrėti reiklaus darbų vykdytojo, padarė pažangą, o kai kurie tapo tikrais meistrais.

T.Ž. O kas padaryta tvarkant pilies aplinką? Ar yra parengtas landšafto projektas?

M.M. Pereitą vasarą pilies teritorijoje atlikti dideli valymo darbai: išpjauti pilies sienas griovę medžiai, iškirsti krūmai. Dabar galime aiškiai matyti, kad pilį juosė dvigubi gynybiniai pylimai. Landšafto projektas buvo pradėtas, bet jį sustabdė Krašto apsaugos ministerijos pasiūlymas. Mes nežinome, kas bus pilies teritorijoje, atsakymo laukiame jau pusę metų. Tvarkymo darbų pilies vidaus teritorijoje negalime atlikti ir dėl to, kad lig šiol pilyje ir aplink ją nebuvo išsamesnių archeologinių tyrimų.

T.Ž. Architektas S.Lasavickas spėjo už pilies sienų esant antrą Kernavę.

J.G. Norint tvarkyti pilies aplinką, prieš tai būtini archeologiniai tyrimai. Juos pradėjo Pilių tyrimo centras. Būtinai jei ne kapitaliniai, tai bent žvalgybiniai aplinkos tyrimo darbai.

T.Ž. Medininkų pilies atstatymo fondo valdyba jau iškelė klausimą dėl pilies pakeliamųjų vartų atstatymo. Kreiptasi ir į Lietuvos inžinierių, ir į Lietuvos architektų sąjungas.

J.G. Kol neturime teritorijos archeologinių duomenų, negalime tokio pakeliamojo tilto projektuoti. Tiesiog neturime duomenų, kuriuos tilto projektuotojams suteiktų archeologiniai tyrimai. Šiandien daugiausiai informacijos apie Europos viduramžių pilių pakeliamuosius tiltus yra surinkęs architektas N.Kitkauskas. Paminklų restauravimo institutas kartu su Pilių tyrimo centru tokį tiltą suprojektuotų. Jeigu atsirastų lėšų, per dvi vasaras archeologai atliktų bent pirminius žvalgybinius tyrimus, kurie suteiktų duomenų ir dėl pakeliamojo tilto, ir dėl pilies tvarkymo bei jos panaudojimo.

T.Ž. Dėl tos pačios priežasties negalima pilies viduje įrengti vasaros estrados?

M.M. Yra variantas – estradą galima sumontuoti iš surenkamų detalių, nenukasant paviršiaus. Jeigu reikia kokio tako, galima žemės sluoksnį supilti ant viršaus, prieš tai patiesiant specialią medžiagą. Mes negalime pažeisti, kas yra apačioje. Bet turime ži-

*Apsauginis čerpių stogelis ant gynybinės sienos rytų pusėje
Jono Glemžos nuotr.*

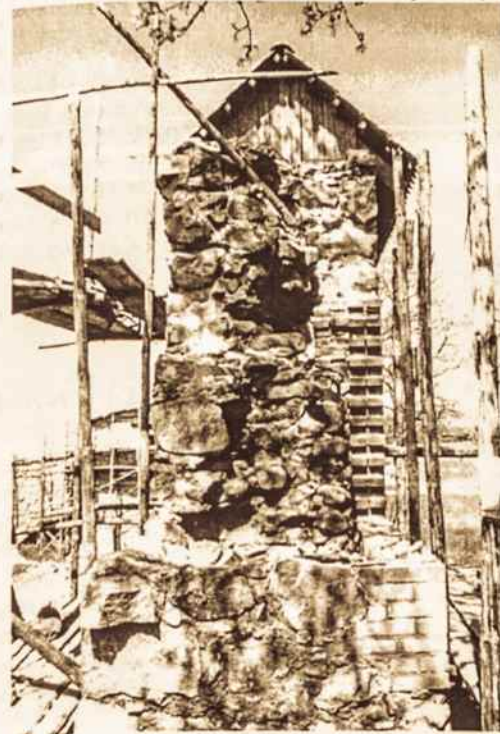
*Dėl rytinės sienos avarinės būklės laikinai teko sustabdyti darbus donžone
Žilvino Jasio nuotr.*

noti, kaip tai derinsis su kariūnų poreikiais. Jie prašo vietos garbės sargybos parodomajai rikiuotei, aikštelės mankštai. Tai visiškai skirtingi dalykai. Tuos klausimus turi išspręsti ir galutinai suderinti užsakovas – „Lietuvos paminklai“, už kurių stovi Kultūros vertybių apsaugos departamentas.

T.Ž. Ponas J.Glemža yra ir Vilniaus bendrojo plano bendraautoris, atsakingas už kultūros paveldą. Bendrajame plane yra numatyta ir sostinės bei apylinkių turizmo schema. Kokios Medininkų perspektyvos tapti itin turistų lankomu objektu?

J.G. Medininkai yra labai svarbus turizmo traukos centras. Specialiai numatytas maršrutas Vilnius-Medininkai-Tabariškės-Turgeliai-Jašiūnai-Vilnius. Puiki proga aplankyti pilį, nulenkti galvas prie žuvusiųjų pasienio posto gynėjų paminklo, užkopti į patį aukščiausią Juozapinės kalną, aplankyti Norviliškių senąjį renesanso vienuolyną, garsų Jašiūnų dvarą, kur palaidotas žinomas istorikas Teodoras Narbutas, Vilniaus universiteto profesoriai. Į Medininkų pilį jau traukia ir mokinių ekskursijos iš visos Lietuvos. Juk turime tik vienintelę gardinę viduramžių pilį su seniausia mūro architektūra virš žemės paviršiaus. Ir dėl to būtina nedelsiant įrengti pilies teritorijoje esančiame pastate Medininkų pilies ekspoziciją.

T.Ž. Dėkui už pokalbį.

MEDININKŲ PILIES ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

Vytautas Urbanavičius

Archeologas, hab. dr., Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ direktorius, Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas. Prof. A. Gerasimovo mokinys – atkuria žmogaus veido bruožus iš jo kaukolės. Dalyvavo atrandant ir identifikuojant LDK kanclerio Alberto Goštauto, literatūros klasiko Kristijono Donelaičio, Vilniaus vyskupo Abraomo Vainos, Estijos Respublikos Prezidento Konstantino Piatso, Telšių vyskupo Vincento Borisevičiaus palaikus.

Ankstesnįjį kasinėjimų radiniai

1992–1994 m. vykę Medininkų pilies archeologiniai tyrimai vėl buvo sustoję ketveriems metams. Po 1994 m. vasaros sezono liko užkonservuotos dvi nebaigtos perkasos, kurių tyrimus tikėtasi baigti kitais, 1995 m. Tačiau užbaigtos jos tik 1998 m. Darbai buvo sustoję dėl lėšų stokos ir organizacinių nesklaidumų.

1994 m. buvo tiriamas 10 m pločio ruožas palei rytinę pilies sieną kiemo pusėje (žr. TŽ, 1995 m., Nr. 1, 21-23 p.). Tas ruožas susidėjo iš dviejų dalių, archeologų vadinamų perkasomis. Vienos dydis - 10x10, kitos - 10x6 m. Viena nuo kitos jos buvo nutolusios per 10 metrų.

Kas gi buvo rasta ir kodėl perkasos užkonservuotos? Noriu priminti, kokios tuomet buvo padarytos išvados:

„Tyrimų metu už 1,2 m nuo sienos iš tikrųjų rastos kelios stulpvietės. Stulpų storis buvęs apie 0,5 m. Yra pagrindo manyti, kad tai ir bus buvusios šaulių galerijos atramos, tiksliau – jų pėdsakai. Tačiau tų stulpviečių aptikta ir daugiau. Dalis jų nutolusios gerokai toliau nuo sienos ir gali būti pastato liekanos. Galimas daiktas, tai medinio kazemato likučiai. Kad čia galėjo būti pastatų, rodo ir židinio bei krosnies liekanos. Kokiam laikotarpiui tos liekanos priklauso, neišaiškinta – čia terastos tik kelios lipdytų puodų šukės ir dalis molinės keptuvės. Sezonui baigiantis, aptiktas pilkos žemės sluoksnelis, dėl kurio datavimo archeologų nuomonės išsiskyrė. Archeologo V. Daugudžio nuomone, tas sluoksnelis galės priklausyti laikotarpiui dar iki mūrinės pilies pastatymo. Tai gali būti net ankstyvesnės medinės pilies pėdsakai. Siekiant išvengti klaidos, skubotų išvadų atsisakyta, perkasos užkonservuotos. Jų tyrimai bus baigti kitą sezoną“.

Pagrindinis 1998 metų tyrimų tikslas - dekonservuoti minėtas perkasas, užbaigti jų tyrimus ir, reikalui esant, praplėsti, ypatingą dėmesį atkreipiant į pilies pietinės sienos pamatų konstrukciją kiemo pusėje, paieškant medinių statinių pėdsakų.

Neaiškindami tyrimų eigos, pateiksime tik jų ataskaitos išvadas:

1. 1998 m. Medininkų pilyje baigti tirti du plotai palei rytinę sieną, kiemo pusėje. Jie buvo užkonservuoti 1994 m. Dabar bendras tirtas plotas - 200 kv. m.

2. Tirtoji pilies rytinės sienos dalis pastatyta ant akmenų banketės, kurios plotis kiemo pusėje 60-80 cm. Banketės viršutinės dalies akmenys kalkių skiediniu surišti su pačia siena, apatinės dalies akmenys laisvi, nesurįšti.

3. Banketės griovys nuožulnus vakariniu (kiemo pusės) šlaitu; jo dugnas užpiltas iki 15 cm storio smėlingo žvyro sluoksniu. Ant šio žvyro pakloto banketės akmenų dydis siekia 70x80 cm. Stambieji akmenys sudėti viena eile, smulkesnieji (20x25 cm) – dviem. Griovio gylis nuo pirminio žemės paviršiaus tesiekia 50-60 cm.

4. Pastačius banketę, griovys užpiltas maišytomis žemėmis, kuriose pasitaiko smulkių plytelių, kalkių trupinių, smulkučių keramikos fragmentų.

5. Panašios žemės pripilta ir toliau nuo sienos, kieme. Greičiausiai ši žemė supilta kasant fosą, tokiu būdu išlyginant ir pakeliant žemės paviršių kieme. Intensyviausias šios žemės sluoksnis yra arčiau sienos.

6. Virš šio sluoksnio yra juodos žemės sluoksnis, kurio storis nevienodas: vienu jis yra 10-30 cm, kitur siekia nuo 60 cm iki 1 m. Šis sluoksnis

Archeologas
Vytautas Urbanavičius
Žilvino Jasio nuotr.

Pilies rytinės sienos
pamato išplatėjimas
vadinamas bankete

Ant į žemę įkastų stulpų galėjo laikytis prie pilies sienos pastatytos galerijos, ant kurių esantys kariai atremdavo priešų puolimą

Autoriaus nuotr.

laikytinas pagrindiniu pilies gyvavimo laikotarpio kultūrinio sluoksniu. Jame (o ir supiltame žemesniame sluoksnyje) rastoji medžiaga yra iš XIV-XV a.

7. Archeologinių duomenų, leidžiančių kalbėti apie medinės pilies buvimą, šiuose plotuose nerasta. Visos čia aptiktos stulpavietės sietinos su mūrinės pilies statyba ir gyvenimu.

m. liepos 4 d. raštu Nr.27 kreipėsi į Lietuvos kultūros viceministrą p. Naglį Puteikį ir Krašto apsaugos viceministrą p. Edmundą Simanaitį, siūlydamas Medininkų pilyje įkurdinti Lietuvos kariuomenės Garbės įgulą. Kartu buvo parengta ir Medininkų pilies panaudojimo programa. Pateikiame pagrindines šios programos idėjas.

Dėl Medininkų pilies paskirties

1995 m. TŽ Nr.1 buvau užsiminęs ir apie galimą Medininkų pilies panaudojimą:

„Dar tyrimų pradžioje pradėta galvoti ir apie Medininkų pilies pritaikymą šių dienų poreikiams. Pilių tyrimo centre parengta išsami išlikusių Lietuvos pilių pritaikymo turizmui, švietimui ir kultūrai programa. Atsižvelgta ir į žurnale „Technikos žodis“ paskelbtus siūlymus, kad čia, pilies kieme, galėtų būti rengiami koncertai, vaidinimai, jaunimo sambūriai. Visa tai gerai. Bet piliai reikia šeiminingo ir nuolatinės priežiūros. Šeiminingo funkcijos galėtų imtis ir Pilių tyrimo centras. Savo partnere tokiu atveju norėtume matyti Krašto apsaugos ministeriją.

Medininkų pilis Lietuvos valstybės istorijoje ne kartą globė jos gyventojus, gynė juos nuo priešų. Tad būtų tikslinga pilyje įkurdinti Lietuvos kariuomenės Garbės įgulą, kuri ir būtų nuolatinė jos globėja. Pilyje galėtų vykti visos pagrindinės kariuomenės šventės, paradai, priesaikos ceremonijos. Norėtume tikėtis, kad šiems sumanymams pritaris ir dabartinė Krašto apsaugos bei Kultūros ministerijos vadovybė“.

Siekdamas realizuoti savo idėją, šio straipsnio autorius Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ vardu 1997

Dvi reikšmingos sukaktys

Artėja dvi svarbios Lietuvai sukaktys: 2003 m. minėsime Mindaugo karūnavimo 750-ąsias metines, o 2009 m. sueis 1000 metų, kai Lietuvos vardas pirmą kartą paminėtas rašytiniuose šaltiniuose.

Medininkų pilis XIII-XIV a. buvo vienas svarbiausių forpostų ginti Vilniaus prieigas nuo Aukso ordos ir Kryžiuočių ordino. Ji vaidino svarbų vaidmenį kuriantis Lietuvos valstybei. Tai didžiausia, geriausiai išlikusi, mažiausiai perstatinėta mūrinė aptvarinė (gardinė) Lietuvos pilis. Jos plotas – 1,85 ha.

XV a. pilis neteko gynybinės reikšmės, buvo apleista ir pradėjo nykti. 1959 metais prasidėjo pilies gelbėjimo darbai. Atlikti architektūriniai ir nedidelės apimties archeologiniai tyrimai, konservuotos labiausiai apirusios sienų bei bokštų dalys. Pietvakariame pilies kiemo kampe XIX a. dvaro ūkinių pastatų vietoje pastatytas medinis namas, kuriame įrengta pilies istorijos ekspozicija.

1990-91 m. Kultūros fondo ir Amerikos lietuvių architektų ir inžinierių sąjungos iniciatyva vėl susirūpinta pilies konservavimu. 1991

[Medininkų pilyje
archeologams talkina Vidaus
reikalų ministerijos II-ojo
pulko kariai

m. pradėta konservuoti sienas, atstatyti donžoną, atnaujinti aikštelės (kiemo) tyrimai, kurie nutraukti 1994 m. Lėtai atstatomas ir donžonas. Tinkamai sutvarkius, pilis galėtų tapti svarbiu istorijos, kultūros bei turizmo traukos centru. Tam būtina pilį iširti, sutvarkyti ir tinkamai prižiūrėti.

Galėtų įsikurti kariuomenės garbės kuopa

Atsižvelgdamos į gynybinę pilies paskirtį ir jos istorinę reikšmę, geriausias jos šeimnininkas galėtų būti Lietuvos kariuomenė. Čia būtų galima įkurdinti kariuomenės garbės įgulą, kurios dydis neviršytų vienos kuopos. Pilies garbės įgula - šiurpalaikinės kariuomenės dalis, tarnybą atliekanti pagal jos statutą. Ji, kaip ir kitos dalys, kiekvieną rytą pakelia Valstybės vėliavą, vakare ją nuleidžia. Eina sargybą.

Įgula yra pavyzdinis kariuomenės dalinys. Ji organizuoja ir rengia paradus, iškilmingas ceremonijas (kariuomenės šventes, priesaikos priėmimą ir kt.), garbingų svečių sutikimą ir palydas, susitikimus su visuomene, koncertus, spektaklius, dalyvauja kultūrinuose Vilniaus miesto ir viso krašto renginiuose.

Įgula organizuoja pilietinio auklėjimo akcijas, palaikydama ryšius su Švietimo ir mokslo ministerija. Prima moksleivius, aiškina jiems pilies istoriją, supažindina su karo istorija, demonstruoja senovinių ginklų pavyzdžius, veikiančius modelius. Vasarą organizuoja Lietuvoje ir užsienyje gyvenančių lietuvių jaunimo stovyklas.

Įgula turi kelių ankstesnių Lietuvos kariuomenės laikotarpių aprangos bei ginkluotės komplektų, laiko žirgus, kuriais jodinėjama švenčių, paradų, svečių sutikimų metu.

Pilyje (donžone) veikia jos istorijos muziejus. Kieme įgula kaupia senovinių patrankų rinkinius, pradėdant

svaidyklėmis, baigiant XX a. pavyzdžiais.

Įgula yra pilies šeimnininkė. Ji tvarkingai prižiūri pastatus, kiemą (aikštelę), gynybinius įrengimus - fosą, pylimus, prieigas. Dirbdama bet kuriuos tvarkymo darbus, laikosi paminklosaugos reikalavimų, kuriuos reglamentuoja Lietuvos Respublikos įstatymai. Įgula dalyvauja pilies tyrimuose, padeda įgyvendinti mokslines, mokslo populiarinimo ir turizmo programas.

Netartas galutinis žodis

Programos pagrindu dar 1997 m. rugsėjo mėn. buvo parengtas abiejų ministerijų bendro ketinimų protokolo projektas.

Krašto apsaugos ministerija tų pačių metų spalio mėn. 1 d. išsiuntė Kultūros ministerijos specialios paskirties uždaramai akcinei bendrovei „Lietuvos paminklai“ ir Pilių tyrimo centrui „Lietuvos pilys“ raštą Nr. 11-3022, kuriame išdėstė įgulos (karių būrio) įkurdinimo Medininkų pilyje sąlygas ir paprašė parengti karių dislokavimui reikalingų statinių statybos ir paminklosaugos sąlygas.

Paminklotvarkos sąlygas UAB „Lietuvos paminklai“ užsakymu parengė Paminklų restauravimo instituto architektė Milda Mikulionytė (ji yra ir Medininkų pilies atstatymo projekto bendraautorė).

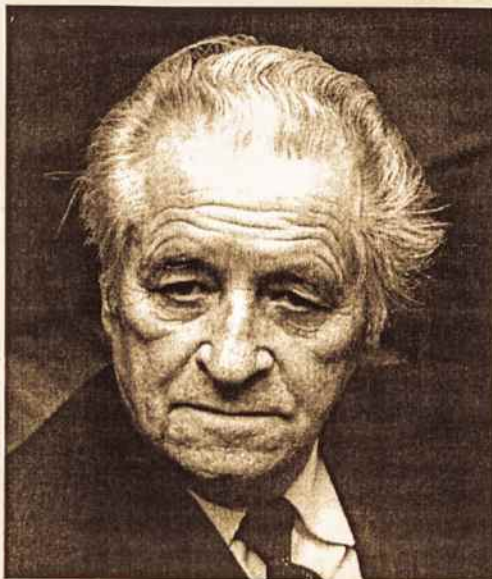
Kad ir nedidelį kariuomenės būrį dislokuoti tokia svarbiame istoriniame objekte, kokia yra Medininkų pilis, nėra taip paprasta. Minėtame Krašto apsaugos ministerijos rašte nurodoma, kad tokio būrio „gyvenimo ir mokymo sąlygoms užtikrinti būtina suremontuoti pilies teritorijoje esantį medinį (129,5 kv.m bendrojo ploto) ir pastatyti naują (402,17 kv.m bendrojo ploto) pastatus. Kartu reikia įrengti 1500 kv. m ploto rikiuotės aikštelę, apžvalgos aikštelę ir inžinerinės infrastruktūros objektus“.

Taigi Krašto apsaugos ministerija savo ketinimus parėmė konkrečia veikla. Tiesa, pirmąjį savo žingsnį žengė ir Kultūros ministerija, užsakydama paminklosaugos sąlygas. 1998 m. lapkričio mėn. 28 d. buvo susitiktę abiejų ministerijų viceministrai – Naglis Puteikis ir Edmundas Simanaitis. Susitikime dalyvavo p. Albertas Kerelis ir šių eilučių autorius. Sutarta pasirašyti pakoreguotą minėtą ketinimų protokolą ir pavasarį pradėti jį įgyvendinti. Deja, dėl man nežinomų priežasčių protokolas iki šiol nepasirašytas.

LIETUVIŲ KALBA GRĮŽTA Į MEDININKŲ KRAŠTĄ

Zigmas ZINKEVIČIUS

Akademikas
Zigmas Zinkevičius

Habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos mokslų akademijos akademikas, profesorius, nuo 1982 m. Švedijos karališkosios humanitarinių mokslų akademijos narys, nuo 1991 m. Norvegijos mokslų akademijos, nuo 1995 m. Latvijos mokslų akademijos ir Lietuvių katalikų mokslų akademijos narys. Latvijos universiteto (1991) ir Vytauto Didžiojo universiteto (1994) garbės daktaras, Herderio premijos laureatas. Mokslinio darbo sritys – Lietuvių kalbos istorija, dialektologija, baltistika. 25 knygų, tarp jų šešių tomų (septynios knygos) „Lietuvių kalbos istorijos“, per 500 straipsnių lietuvių ir užsienio kalbomis autorius. 1996-1998 m. – Lietuvos švietimo ir mokslo ministras.

Prieš ketverius metus straipsnyje „Medininkai ir lietuvių kalba“ (Technikos žodis, 1995, Nr.1) rašiau apie Medininkų vardą, jo kilmę, etninio lietuviško ploto senąsias ribas, ėjusias toli į rytus nuo Medininkų, apie šio krašto nutautėjimą, gudų (baltarusių) kalbos įsigalėjimo priežastis ir laiką, aptariau lenkiškosios savimonės atsiradimą tarpukario laikotarpiu, lenkų partizanų (Armijos krajevovos) pražūtingą vaidmenį karo metu, pokarinį Stalino lenkinimą, apžvelgiau lietuvių kalbos likučius šiame krašte, įvertinau senas gramatines formas, didžiai seno-

višką žodyną, panagrinėjau išlikusius gausius protėvių kalbos elementus dabartinėje nutautusių žmonių kalboje, jų pavardėse, gausų lietuvišką etnografinį paveldą. Užsiminiau ir apie tai, kad yra nemaža vietinių žmonių, naujai išmokusių lietuvių kalbą arba bent ją pramokusių. Šiame straipsnyje lietuvių kalbos grįžimą į šį kraštą aptarsiu plačiau.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, normalų gyvenimą šiame krašte kurį laiką trikdė autonomininkų veikla, sukelta visokio plauko ekstremistų ir įkvėpta sovietinės nomenklatūros. Tik panaikinus tą pražūtingą veiklą, lietuvių kalba čia, kaip ir visoje Lietuvoje, pamažu ėmė tapti valstybine kalba, tačiau daug lėčiau negu kitur. Mat atėję į valdžią buvę bolševikai pataikavo šio krašto lenkų ekstremistams, nesudarė sąlygų mokyti savo vaikus valstybine kalba visiems tiems, kurie to norėjo. Dėl to lietuviškas švietimas čia gerokai atsiliko. Kokia dabartinė padėtis?

Apžvalgą pradėkime nuo Medininkų miestelio. Jame yra 1992 m. įsteigtas lietuviškas darželis-mokykla. Priklauso rajono savivaldybei ir turi 17 mokinių. Veikia dar lietuviška pagrindinė mokykla, įsteigta 1996 m., priklausanti apskrities viršrinko administracijai (nelietuviška rajono savivaldybė atsisakė steigti!) ir turinti 8 mokinius – penktąją ir šeštąją klases. (Pradinė mokykla – tai I-IV klasės, pagrindinė nuo šių mokslo metų – iki X klasės, o vidurinė – iki XII klasės. – Z.Z.) Taigi iš viso Medininkuose lietuviškai dabar mokosi 25 vaikai. Palyginimui: nelietuviškai mokosi 158 vaikai, lankantys mišrią lenkišką (141 mokinys) ir rusišką (17 mokinių) mokyklą, priklausančią rajono savivaldybei.

Už 9 kilometrų esančiame Šumske veikia rajono savivaldybės lietuviška pradinė mokykla (nuo 1992 m.), turinti 47 mokinius, taip pat pagrindinė mokykla (įsteigta 1998 m.), priklausanti apskrities viršrinko administracijai (savivaldybė nusteigė!) ir turinti tik penktąją klasę su 5 mokiniais. Savivaldybei priklausančioje pagrindinėje mokykloje mokomasi tik lenkiškai (152 mok.) ir rusiškai (3 mok.).

Netolimuose Kalveliuose iš anksčiau veikia lietuviška vidurinė mokykla, kuri turi 158 mokinius. Ši mokykla sparčiai auga, todėl dabar jai statomi nauji rūmai. Tikėtina, kad ji greit pralenks vietinę mišrią lenkišką (254 mok.) – rusišką (95 mok.) vidurinę mokyklą.

Panaši padėtis ir vietovėse arčiau Vilniaus. Mickūnuose yra neseniai atidarytas lietuviškas lopšelis-darželis, kurį lanko 70 vaikų. Jis ateityje plės ir didės. Vietinės mišrios vidurinės mokyklos lietuviškose klasėse dabar mokosi 24 vaikai (lenkiškose – 301, rusiškose – 121), bet jų greit daugės, ateis iš darželio. Lavoriškėse neseniai buvo įsteigta lietuviška pradinė mokykla su 10 mokinių (lenkiškoje vidurinėje mokykloje mokosi 290), jos perspektyvos augti geros. Rukainuose dabar lietuviškai mokosi 45 (lenkiškai – 289, rusiškai – 53), Rakonyse – 6 (lenkiškai – 77, rusiškai – 3), Veliučionyse – 32 (lenkiškai – tik 8, rusiškai – 33) vaikai.

Nemėžio vidurinės mokyklos lietuviškose klasėse yra 116 moki-

nių (lenkiškose 317, rusiškose 165), ten pat lietuviškame vaikų darželyje – 124 vaikai. Taigi ir čia perspektyva gera. Rudaminoje veikia lietuviška vidurinė mokykla su 505 mokiniais (nelietuviškoje mokosi lenkiškai 500, rusiškai 402).

Einant nuo šių vietovių toliau vakarų link yra dvi stiprios lietuviškos vidurinės mokyklos: Marijampolio ir Juodšilių. Pirmoji nuo seno veikia ir savo darbo nebuvo nutraukusi net pačiais sunkiausiais laikais. Ją baigė daug žinomų Vilniaus krašte ir visoje Lietuvoje žmonių. Praeityje joje mokėsi nemaža Gudijos (Baltarusijos) lietuvių, kuomet ten lietuviškų mokyklų nebuvo. Vadovauja bene ilgiausiai Vilnijos lietuviškose mokyklose išdirbęs direktoriumi Algis Masaitis, patyręs pedagogas ir geras mokyklos vadovas. Dabar šioje mokykloje mokosi 284 mokiniai (iš jų tik 9 lenkiškose klasėse).

Juodšilių „Šilo“ iš anksčiau veikiančioje lietuviškoje mokykloje mokosi 427 mokiniai (yra paralelinių žemesniųjų klasių su dėstomąja lenkų kalba). Juodšilių lenkiškoje vidurinėje mokykloje mokosi 222 vaikai, rusiškoje – 133).

Pagriuose veikia mišri vidurinė mokykla, kurioje lietuviškai mokosi net 571 mokinys (lenkiškai 223, rusiškai 153).

Padėtis Vilniaus rajono pietvakarių dalyje panaši į aptartą vietovių. Sakysime, Parudaminyje lietuviškai mokosi 25 (lenkiškai 81), Keturiasdešimties To-

torių kaime – 24 (lenkiškai 54, rusiškai 5) ir pan.

Vilniaus rajono šiaurinėje dalyje veikia lietuviškos pradinės mokyklos Buivydiškėse (nuo 1988 m.) – 70 mokinių, Dūkštose – 10 mokinių (šalia lenkiškos pagrindinės mokyklos su 67 mokiniais), Sudervėje – 9 mokiniai (lenkiškoje pagrindinėje mokykloje 109), Kabiškėse – 4 mokiniai (lenkiškai mokosi 42), Veriškėse – 17 mokinių (lenkiškai mokosi 16, rusiškai 5), Rudausiuose 8 mokiniai (lenkiškai mokosi 19), Mostiškėse – 7 mokiniai (šalia lenkiškos pagrindinės mokyklos su 127 mokiniais); apskrities viršinininko administracijos neseniai įsteigtos (savivaldybei atsisakius) dar Čekoniškėse – 9 mokiniai šalia lenkiškos vidurinės mokyklos su 100 mokinių, Karvyje – 5 mokiniai (šalia nelietuviškos pagrindinės mokyklos su 47 mokiniais lenkiškose ir 17 mokinių rusiškose klasėse), Eitminiškėse – 11 mokinių (šalia lenkiškos pagrindinės mokyklos su 89), Visalaukėje – 7 mokiniai (šalia lenkiškos pagrindinės mokyklos su 98). Šioje rajono dalyje dar veikia neseniai apskrities viršinininko administracijos įsteigtos (savivaldybei atsisakius) lietuviškos pagrindinės mokyklos šalia anksčiau buvusių pradinių (nurodomas bendras mokinių skaičius) Glitiškėse – 47 mokiniai (lenkiškai mokosi tik 5, rusiškai 7), Buivydiškuose – 16 mokinių (lenkiškai mokosi 143), Sužionyse – 29 mokiniai (lenkiškai 127). Turimos

Naujai pastatyta Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio vidurinė mokykla pasitinka Rugsėjo 1-ąją Viliaus Jasinevičiaus nuotr.

lietuviškos mokyklos Riešėje – 246 mokiniai (lenkiškai mokosi 107, rusiškai 37), Maišiagalėje – 209 mokiniai (lenkiškai 184, rusiškai 121), Nemenčinėje – 504 mokiniai (lenkiškai 726, rusiškai 163), Paberžėje – 201 mokinys (lenkiškai 177, rusiškai 163). Be to, neseniai apskrities viršrinko administracijos lietuviška vidurinė mokykla įsteigta Bezdonyse – 135 mokiniai (anksčiau čia buvo tik pagrindinė mokykla; lenkiškai Bezdonyse mokosi 99, rusiškai 19). Dar yra mišri vidurinė mokykla Avižieniuose, kurioje lietuviškai mokosi 189 mokiniai (lenkiškai 268, rusiškai 75).

Į pietus nuo Medininkų prasideda Šalčininkų rajonas – antras iš labiausiai nutautintų Pietryčių Lietuvos rajonų. Jame turime lietuviškas pradinės mokyklas arba tik lietuviškas klases (palyginimui nelietuviškai besimokančių skaičius nenurodomas, nes vaizdas panašus) Dainavoje (6 mokiniai), Milkūnuose (18 mok.), Pabarėje (8), Šalčininkėliuose (12), Zavišonyse (15); neseniai įsteigtos apskrities viršrinko administracijos lietuviškos pradinės mokyklos (savivaldybė nusteigė) dar Butrimonyse (29), Čiužiakampyje (28), Gerviškėse (12), Jurgelionyse (8), Juršiškėse (4), Kurmeliuose (5), Mantviliškėse (10), Purvėnuose (17), Šarkaičiuose (10), Tabariškėse (11), pagrindinės mokyklos Akmenynėje (15), Kalesninkuose (30), Turgeliuose (60). Be to, Šalčininkų rajone veikia savivaldybės priklausomybėje esančios dvi lietuviškos pagrindinės mokyklos: Poškonyse (88 mok.) ir Tetėnuose (51). Šiame rajone yra 5 lietuviškos vidurinės mokyklos: Baltojoje Vokėje (161 mok.), Dieveniškėse „Ryto“ (161), Eišiškių S. Rapolionio (206), Jašiūnuose „Aušros“ (207), (Jašiūnuose dar yra lietuviška pradinė mokykla su 24 mokiniais) ir Šalčininkuose „Lietuvos tūkstantmečio“ vidurinė mokykla (706 mokiniai) – pastaroji neseniai atšventė įkurtuves naujuose puičiuose rūmuose, laipsniškai tampa viso regiono kultūrinio

gyvenimo centru.

Kaip matyti iš pateiktos mokyklų apžvalgos, lietuviškasis švietimas Pietryčių Lietuvoje dar nėra pakankamas ir visus gyventojus apimantis. Jis sunkiai skinasi sau kelią. Nors kitakalbiai vietiniai gyventojai dabar jau nori, kad jų vaikai išmokyti valstybinę kalbą, bet ne visur gali savo vaikus leisti į lietuvišką mokyklą, nes tokių dar daug kur trūksta, o kitakalbių mokyklose lietuvių kalbos tik šiek tiek pramokstama. Be to, labai trukdo ekstremistiškai nusiteikę lenkų veikėjai. Jie persekioja tuos tėvus, kurie leidžia vaikus į lietuvišką mokyklą, jiems visaip grasina. Būdamas švietimo ir mokslo ministru pats patyriau tų ekstremistų įniršį, demagogiją ir klastą. Beje, jiems netiesioginiu būdu talkino mane puolę savi kosmopolitai. Visa tai aprašiau knygelėje „Kaip aš buvau ministru“ ir čia nebekartosiu. Ten aptariau ir naujų lietuviškų mokyklų steigimo sėkmes ir nesėkmes.

Veikiančių lietuviškų mokyklų autoritetas šiame krašte nuolat auga. Tai rodo nereti mokinių perbėgimai (net mokslo metų viduryje!) iš kitakalbių į lietuvišką mokyklą. Dėl to nurodyti mokinių skaičiai nuolat kinta (pateikta padėtis mokslo metų pradžioje), lietuviškose mokyklose vaikų vis daugėja. Šiais mokslo metais daug kur į lietuvišką pirmąsias klases buvo priimta net daugiau (pirmą kartą!), negu 5 atitinkamas lenkiškas ar rusiškas klases. Tai daug pasakantis faktas.

Didelę viltį dedame į naujai įsteigtas ir toliau steigiamas lietuviškas mokyklėles. Tai – lietuviybės žiburėliai nutautintame krašte. Jie sparčiai auga ir plečiasi, savo šviesa užlieja vis naujas vietas. Svarbiausiu laimėjimu laikytina tai, kad pagaliau pavyko įkvėpti Pietryčių Lietuvos gyventojams pasitikėjimą lietuviškuoju švietimu. Pasiiektas lūžis jų pažiūrose. Dabar jau niekas iš lietuvių kalbos nebesityčioja, kaip darė netolimoje praeityje. Lietuvių kalba kitakalbių žmonių akyse tapo prestižinė. Svarbu, kad ir toliau būtų steigiamos

Neseniai įsteigtoje Turgelių pradinėje mokykloje mokosi 60 mokinių Egidijaus Skipario nuotr.

lietuviškos mokyklos visur, kur tik žmonės jų pageidauja. Kitakalbių noras leisti savo vaikus į lietuviškas mokyklas turi būti tenkinamas, jų konstitucinės teisės nepažeidinėjamos.

Dabar mokyklas (klases) su mokomąja lietuvių kalba steigia tik apskrities viršinininko administracija. Jos nuopelnai plečiant lietuviškąjį švietimą Pietryčių Lietuvoje labai dideli. Švietimo ir mokslo ministerijos vaidmuo dabartiniu metu yra minimalus. Lenkiškos rajonų savivaldybės lietuviškų mokyklų visai nusteigia ir, matyt, niekuomet nusteigs. Atvirkščiai, jos nesirūpina net tomis lietuviškomis mokyklomis, kurios buvo anksčiau įsteigtos ir dabar savivaldybei priklauso. Ypač nenormali padėtis tais atvejais, kai tų pačių mokyklų žemesnės klasės (pradinė mokykla) priklauso savivaldybei, o vyresnės klasės (pagrindinė mokykla, paprastai naujai įsteigta) – apskrities viršinininko administracijai, kuriai tenka rūpintis ir bendraisiais tokių mokyklų reikalais, nes savivaldybės lietuviškų mokyklų sąskaita „taupo lėšas“. Todėl siūloma švietimo įstatymo pataisa, kad sa-

vivaldybė steigia naujas mokyklas pagal galimybę, šiam kraštui netinka, nes čia savivaldybės yra nelietuviškos ir jos tokios „galimybės“ niekuomet neras, todėl turėtų būti ne pagal galimybę, bet esant reikalui.

Kitakalbių mokyklų pedagogai ir ypač jų vadovai, pajutę pavojų ateityje netekti darbo (reikia sudaryti sąlygas jiems persikvalifikuoti!), sustiprino savo mokyklose lietuvių kalbos mokymą, įvedė jos pamokas nuo pat pirmųjų klasių. Tai keleriopai pagreitino valstybinės kalbos mokymą. Tačiau bėda ta, kad tose mokyklose lietuvių kalbą paprastai moko daug nespecialistų, net nelietuvių mokytojų, kurie patys lietuvių kalbą prastai temoka. Būtina sustiprinti jų priežiūrą ir sudaryti sąlygas kelti kvalifikaciją, o visai netinkamus – šalinti.

Lietuviškasis švietimas yra labai svarbus, bet ne vienintelis lietuvių kalbos plitimo Pietryčių Lietuvoje veiksnys. Svarbūs taip pat bažnyčios (žmonės čia pamaldūs), spaudos ir apskritai žiniasklaidos, visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo integruojantys vaidmenys. Nuo veiklos šiose srityse irgi daug priklauso. Bet tai jau kita tema.

Lietuvos istorija: žvelgiant nuo Medininkų pilies mūrų

Projekto autorius – dr. Alfredas Bumblauskas

Talkina – Vilniaus Universiteto Istorijos fakulteto Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedros doktorantai ir asistentai: Remigijus Černius, Tomas Manusadžianas,

Inga Leonavičiūtė, Dalia Vitkauskaitė, Paulius Manusadžianas, kompiuteriu – Danguolė Skulsciūtė

Dailininkas Petras Repšys. Medalis, skirtas Mindaugo karūnacijai

Projekto tikslas – sukurti Lietuvos istoriją pristatančių skaidrių ciklą (ateityje – kompaktinį diską), pritaikytą demonstruoti Medininkų pilyje. Toks tikslas perauga lokalinį pobūdį, nes Medininkų pilis – bene geriausiai išlikusi senoji aptvarinė pilis dabartinėje Lietuvos teritorijoje (Kauno ir Trakų Pusiasalio pilių liekanos teikia fragmentiškesnį vaizdą, o Krėvos ir Lydos pilys yra likusios už Lietuvos ribų). Antra vertus, Medininkai yra tapę Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo tragišku simboliu (1991 m. liepos 31 d. Medininkų žudynės). Tai teikia unikalią galimybę būtent Medininkų pilyje susiedinti herojišką Lietuvos istorijos epochas. Tai metaforiškai vadinant Lietuvos istorijos „alcheminiu ratu“ arba, paprasčiau, idėjų pavadinantume – „Lietuvos istorija, žvelgiant nuo Medininkų pilies mūrų“.

Skaidrių ciklas turėtų susidėti iš 200 vizualių objektų – kartoschemų, autentiškos ir imaginacinės ikonografijos, paminklų vaizdų ir nuotraukų. Kiekvieną poziciją turi lydėti 30 – 60 sekundžių skaitomo teksto balsu už kadro.

Ciklo dalys

1. Įvadas: be Medininkų Lietuvos istorija būtų kitokia
2. Lietuvos valstybės etapai
Kartoschemų pagalba apžvelgiami pagrindiniai Lietuvos valstybės etapai
3. Senoji Lietuvos civilizacija
Pristatoma pagoniškoji Lietuvos epocha, kurios vienu iš apčiuopiamiausių paveldo objektų ir yra Medininkų pilis
4. „Visa pagoniškosios Lietuvos energija – karybai“
Motto Iš Z.Ivinskio kūrybos, kurioje bene aiškiausiai išreikšta idėja apie tragišką senosios Lietuvos ir Vakarų civilizacijos koliziją. Lietuvių kovos dėl egzistencijos panašumoje – ir Medininkų pilis
5. Senosios Lietuvos pilys
Prieš tai ėjusios temos konkretizavimas, parodant giminingas bei vienalaikes su Medininkais Lietuvos pilis
6. Vytautas ir Žalgirio mūšis – didžiavyrių epochos pabaiga
Dalies tikslas – akcentuoti senosios Lietuvos istorijos apogėjų, kurio vizija tapo idėjiniu pagrindu vėlesniems

Lietuvos sąjūdžiams

6 A – 6 B Galėtų būti konstruojamos dar dvi dalys.

A) Lietuvos Didžioji Kunigaikštija: visuomenė ir kultūra (su Lietuvos Statutais, M. Mažvydu, Vilniaus Universitetu, Lietuvos gotika ir baroku)

B) Medininkai ant tilto tarp Rytų ir Vakarų (Vilniaus–Minsko kelias istorijoje)

Su Lietuvos 1514 m. žygiu į Rytus, su 1655 m. Rusijos okupacija, su 1812 m. Napoleono žygiu į Rytus, su 1915 m. vokiečių žygiu ir fronto linija per Krėvos pilį

7. Didvyrių epocha – tautinio atgimimo ir valstybės atkūrimo idėjinis šaltinis

Per senosios Lietuvos romantinę viziją (E.Andriolio, N.Ordos ir kt. paveikslai) parodyti tautinį atgimimą (S.Daukantas, J. Basanavičius, V. Kudirka, Maironis, M.K.Čiurlionis) ir valstybės atkūrimą (su Vytauto idėja Lietuvos Respublikoje – kontrastu moderniosios Lietuvos kultūra)

8. Nuo rezistencijos iki Nepriklausomybės atkūrimo. Medininkai – tragiškas naujausios Lietuvos istorijos simbolis

Temų scenarijai – vizualiųjų objektų sąrašai

1. Įvadas: be Medininkų Lietuvos istorija būtų kitokia

1. Medininkų pilis šiandien (aeronuotrauka, jei jos nėra – bendriausias planas)
2. Medininkų lokalizacija (kartoschema)
1. Kaip atrodė Medininkai XIV a. (rekonstrukcinis piešinys)
2. Medininkų pilies likimas (XIX a. N. Ordos ar kitų piešinys)
3. Medininkų pilies atstatymo idėja. Medininkų pilies tyrėjai su atstatymo iniciatoriumi p. A. Kereliu
2. Lietuvos valstybės etapai (13 kartoschemų)
1. Lietuvos erdvės: nuo imperijos iki šiuolaikinės demokratinės valstybės (Lietuvos teritorijos kaita –

- 4 kartoschemos vienoje skaidrėje su 1253, 1430, 1569, 1990 metų situacija).
2. Lietuvos valstybės susikūrimas: 1253 m. situacija (Mindaugo karūnacijos dienos akcentas)
3. Lietuva Europoje: 1253 m.
4. Lietuvos imperijos susiformavimas (situacija po 1363 m. Algirdo pergalės prieš Aukso Ordą prie Mėlynųjų Vandenių).
5. Lietuvos sąjunga su Lenkija: 1385 m.
6. Lietuvos didvalstybės apogėjus (1429 m. situacija – Vytauto karūnacijos sumanymo metai)
7. Lietuva Europoje: 1430 m.
- 8–9. Lietuva su Lenkija sudaro bendrą valstybę:
  - a) 1569 m. Liublino Unija – Lietuvos teritorijos praradimai
  - b) Jungtinė Lenkijos-Lietuvos valstybė Europoje
10. Senoji Lietuva dingsta iš Europos žemėlapių: 1795 m. (III-asis Lenkijos-Lietuvos padalijimas)
11. Atgimusi Lietuva: 1923 m. (su Klaipėda, be Vilniaus)
12. Naujoji Lietuva ir kitos Baltijos šalys vėl dingsta iš Europos žemėlapių: 1940 m. (Sovietinė okupacija).
13. Vėl atgimusi Lietuva: 1990 m.

Pastaba: Vietoje Vilniaus visose kartoschemose – Medininkai. Galima būtų žymėti Vilnių (dėl Lietuvos teritorijos mastelio įsivaizdavimo), tačiau Medininkai šiuo atveju galėtų pakeisti Vilnių kaip šios vizualinės istorijos kūrimo metafora.

3. Senoji Lietuvos civilizacija

1. Lietuvos atradimas 1009 m. (Brunonas) (Gniezno katedros durys)
2. Beržo tošis „Lietuva pakilo prieš Karelą“
3. A. Varno paveikslas „Mindaugo karūnacija“
- 4-5. 1255 m. Mindaugo antspaudas ir jo rekonstrukcija (P. Repšys)
6. Mindaugo laikų Vilniaus katedra (rekonstrukcija)
7. Mindaugo laikų Gardino bažnyčia (rekonstrukcija)
8. Kunigaikščio Daumanto atvaizdas Pskovo ikonoje
9. Saulės ir Durbės mūšių lokalizacija (kartoschema)
10. P. Repšio medalis, skirtas Saulės ar Durbės mūšiui
11. Ordinų nukariavimai (kartoschema)
12. Kernavės dabartinis vaizdas
13. Kernavės vaizdinė rekonstrukcija
14. Kernavės plyta
15. Kernavės Perkūnas

16. Drohičino plombos
17. Gedimino laiškų adresatai (kartoschema)
18. Gedimino sutarties su Ryga faksimilė
19. Lietuva atiduodama Vokiečių ordinui (miniatiūra)
20. Vescončio portolanas (1321)
21. Dulcerto portolanas (1339)
22. Vienintelis Algirdo antspaudas
23. P. Repšio medalis, skirtas Mėlynųjų vandenių mūšiui
24. Algirdas grasina Maskvai (S. Ušinsko paveikslas)
25. Kęstučio nužudymas Krėvos pilyje (E. Andriolio paveikslas)
26. Ordino žygių į Lietuvą ir atsakomųjų žygių diagrama (1362 – 1382 m.)
27. Birutės kalno rekonstrukcija
28. XVI – XVII a. „prisiminimai“ apie prūsų Ramovę
29. XIV a. vidurio Vilniaus vaizdinė rekonstrukcija
30. XIV a. Vilniaus pilių rekonstrukcija
31. Šv. Mikalojaus bažnyčia Vilniuje

4. „Visa pagoniškosios Lietuvos energija – karybai“ (Z. Ivinskis)

1. Lietuvos gynybinė sistema (kartoschema su pilių jungtimis)
2. Kūlgrinda (medgrinda) – susisiekimo kelias su pilimi
- 3-6. E. Šmito rekonstrukcijos „Lietuvių kariai XII-XIII a. sandūroje“ :
  - a) Kunigaikštis „unikumas“
  - b) Kunigaikštis, kilmingasis, labai gerai ginkluotas kariauninkas
  - c) Gerai ginkluotas kariauninkas
  - d) Didžioji kariaunos dalis ir paprasti bendruomenininkai
- 7-8. E. Šmito rekonstrukcijos „Lietuvių kariai XIV a. II pusė- XV a. pradžia“ :
  - a) Lietuvių karys pagal 1379 m. Kęstučio antspaudą
  - b) Lietuvių bajoras XIV a. 9-ame dešimtmetyje
- 9-10. Lietuviškasis skydas – pirmasis Lietuvos civilizacijos poveikis Europai
  - a) Lietuviškasis skydas Algirdo sūnaus Lengvenio antspaude (1385 m.)
  - b) Vytauto antspaudas (1379 m.)
11. E. Šmito lietuviškojo skydo rekonstrukcija
12. Šachmatų figūrėlė iš XII-XIII a. sandūros (su lietuvišku skydu), rasta Krokuvoje
13. Prūsai (?) su lietuviškuoju skydu, pavaizduoti Biežgluvo (Bierzgłów) pilies (Torunės vaivadija) vartų portale (XIII a. III ketvirtis)
14. Prūsai su lietuvišku skydu Marienburgo pilies kolonos kapitelyje

Pirmasis autentiškas Lietuvos valdovo atvaizdas - 1255 m. Mindaugo antspaudas

15-26. Lietuviškojo skydo perėmėjai:

I. Mozūrai:

- a) Konrado iš Mozūrijos (1190 – 1247) antspaudas
- b) Traidenio iš Mozūrijos antspaudas (1341)
- c) Zemovitas iš Mozūrijos (1343)

II. Čekai:

- a) paveikslas „Prisikėlimas“ (1427) – miegantis ginklanešys su „lietuvišku“ skydu (Ostzyhomo galerija, Čekija)
- b) didysis skydas su Vladislavo Jogailaičio monograma (XV a. II p.) (Prahos Nacionalinis muziejus)
- c) didysis skydas su Prahos miesto ženklu (XVI a. pradžia) (Musée de l' Armée, Paryžius)
- d) mažasis skydas Prahos Nacionalinio muziejaus paveiksle (1496)

III. Vokiečių ordinas:

- a) Kryžiuočių skydas (XV a.) (Vavelio rink.)
- b) Kryžiuočių skydas (XV a.) (Niurnbergo muziejus)
- c) Braito vaito Kunono fon Lybenšteino (1393 m.) antkapis

IV. Naugardas – antspaudas (1410)

27. Kalavijai su lotyniškais užrašais
28. Baltiškasis arba prūsiškasis šalmas
29. Vytauto antspaudas (1385) su baltiškuoju arba prūsiškuoju šalmu
30. Plokštelinių šarvų fragmentas
- 31-33. Strėlių antgalių tipai – kas į ką šaudė su tokiomis strėlėmis
34. Arbaletas
- 35-36. E.Šmito rekonstrukcijos:
  - a) riteris XII-XIII a. sandūroje
  - b) riteris XIV-XV a. pradžioje
37. E.Andriolio iliustracija iš I.Kraševskio knygos „Sena pasaka“ (pilies ėmimas)
38. Diagrama (ar kartograma) „Lietuvių žygiai“ ; „Kryžiuočių žygiai į Lietuvą“ .

5. Senosios Lietuvos pilys

1. Lietuvos piliakalnių kartoschema
2. Piliakalnio rekonstrukcija
3. Marienburgas – Vokiečių ordino sostinės pilis
4. Lietuvos pilių gynybinė sistema
5. Mūrinės pilies rekonstrukcija
- 6-8. Medininkų pilies seserys – Kauno,

*D*o man zalt von yonch gedwot / ar / ein /
 und so tar / umb / dem / harten / magdalen /
 tag / des / ar / ein / großer / brüt / so / peüger /
 am / stien / dem / tuischen / oedell / an / einem /
 dem / ring / von / polant / am / andern / toel /
 S / an / in / den / stien / umb / boldner / gewoeten /
 und / in / den / dem / ein / dem / tuischen / or /
 den / dem / ein / dem / mer / ein / und / g / l / o / s / y / o / n / d / o / n

*Žalgirio mūšio paveikslas
 Dyboldo Šilingo kronikoje,
 saugomoje Berne*

9. Lydos, Krėvos pilys
10. Kitų senųjų Lietuvos pilių rekonstrukcijos ir šiandieninės nuotraukos. Senųjų Trakų pilis
- 11-12. Trakų Pusiasalio pilis
- 13-14. Vilniaus pilių kompleksas (XIV a.), šiandieninė nuotrauka; Gedimino bokšto nuotrauka
15. Trakų Salos pilies rekonstrukcija ir aeronuotrauka
6. Vytautas ir Žalgirio mūšis – didžiaviryų epochos pabaiga
  1. Vilniaus Katedros krucifiksas (Lietuvos krikšto 1387 m. simbolis)
  2. Pirmosios septynios Jogailos funduotos Lietuvos parapijos su Medininkais! (kartoschema)
  3. Vytautas (J.Mateikos paveikslas)
  4. Salyno sutartimi prarastos teritorijos (1398 m.) (kartoschema)
  5. Vytauto majestotinis antspaudas

- (1413 m.)
- 6-7. Žalgirio mūšio lokalizacija (dvi kartoschemos):
- Žalgirio mūšis (1410 m. valstybių sienos);
  - Žalgirio mūšis (dabartinių valstybių sienos)
8. Žalgirio mūšis Šilingo kronikoje, 1484–1485 m.
9. Žalgirio mūšis (J. Mateikos paveikslas)
10. Puikiai ginkluotas lietuvių karys (1410 m.) (E. Šmito rekonstrukcija)
11. Vivulskio paminklas Žalgirio mūšiui Krokuvoje
12. Medininkų pilis – Vytauto vasaros rezidencija (nuotrauka)
13. Lucko pilis (Vytauto karūnacijos byla).
- 7. Didvyrių epocha – tautinio atgimimo ir valstybės atkūrimo idėjinis šaltinis**
- 1-4. Romantinė S. Daukanto, J. Basanavičiaus Lietuvos vizija. XIX a. romantikų tapyba:
- E. M. Andriolis:**
„Iš kur lietuviai grįžo?“
„Gediminas stato pilį“
„Lietuvių susirėmimas su kryžiuočiais“
- J. Styka:**
„Vytauto priesaika prie Kauno“
5-10. XIX a. N. Ordos Lietuvos pilių akvareles
- 11-14. Lietuvos romantinė vizija Nepriklausomoje Lietuvoje:
- J. Mackevičius:**
„Vytautas prie Juodosios jūros“
- J. Varnas:**
„Vytauto portretas“
- P. Rimša:**
Medalis, skirtas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto 500-osioms metinėms (aversas – reversas)
- 15-18. Modernusis menas Lietuvoje:
- A. Samuolis:**
„Baltoji obelis“
- Kauno modernio architektūra:**
- Kauno karo ir istorijos muziejaus pastatas
  - Karininkų ramovės pastatas
  - Lietuvos banko rūmai Kaune
19. Lietuva pakilo į orą (lietuviškas „Ambo“ lėktuvas)
20. Medininkai už Lietuvos Respublikos ribų. Medijų problema
- 8. Nuo rezistencijos iki Nepriklausomybės atkūrimo. Medininkai – tragiškas naujosios Lietuvos istorijos simbolis**
1. 1940 m. sovietų okupacija. Raudonieji

- tankai Kaune
2. Lietuva aneksuojama į SSSR. Nukalamos raidės nuo prezidento A. Smetonos laivo
3. Rezistencija (partizanai) – atspirties taškas: apygardų būrių, būrių vadų slapyvardžiai ir vardai, apygardos (nuotraukos: Partizanai miške; Partizanai, suguldyti prie NKVD)
4. R. Kalanta (gal tikėtai nuotrauka iš 1972 m. demonstracijos Kaune, gal R. Kalantos susidegi nimo vieta Kauno dramos teatro skverelyje)
5. Žalgiris – CASK (nuotrauka iš rungtynių su A. Saboniu)
6. Šimatūkstantiniai Sąjūdžio mitingai:
- Sąjūdžio pirmasis mitingas Katedros aikštėje 1988 m. birželio mėn.
  - Didysis Sąjūdžio mitingas 1988 m. liepos 9 d.
  - Sąjūdžio mitingo apogėjus – 1988 m. rugpjūčio 23 d. Vingio parkas
7. 1988 m. rugsėjo 28 d. mitingas Katedros aikštėje (nuotrauka: „Mergina su trispalve virš sovietinių kareivių šalmų“)
8. „Dainuojančios revoliucijos“ apogėjus – Baltijos kelias (Baltijos kelio nuotrauka)
9. 1990 m. Kovo 11-oji (Aukščiausiosios Tarybos posėdžio, kur deputatai stovi susikibę rankomis po Nepriklausomybės akto paskelbimo, nuotrauka; AT posėdis, skelbiant Kovo 11-osios aktą)
10. Karikatūros: V. Landsbergis ir M. Gorbachiovas
11. 1991 m. Sausio 13-oji – Televizijos bokšto gynyba; žmonės parlamento aikštėje (barikadų statymo pradžia); Sausio 13-osios aukų kapai Antakalnio kapinėse
12. Medininkų didvyrių paminklas
13. Medininkų didvyrių laidotuvės
14. Juozapinės kalno paminklas Mindaugui
15. Gedimino paminklas – atgal į Didvyrių epochą
16. V. Landsbergio kalba Jungtinėse Tautose
17. Prancūzų nacionalinės draugijos atradimas – „Europos centras – Lietuvoje“
18. Vidurio Europos prezidentai Vilniuje
19. A. Sabonis NBA
20. Lietuvos prezidentūra su Prezidento vėliava
2. Lietuvos valdovo Mindaugo antspaudas (1255 m.)
1. Dailininko Petro Repšio medalis, skirtas Mindaugo karūnacijai
3. Imperatorius Liudvikas IV 1337 m. dovanoja Lietuvą vokiečių ordinui. Pergamentas
4. Livonijos Kalavijuočių ordino antspaudas
5. Žalgirio mūšio paveikslas Dyboldo Šilingo kronikoje saugomoje Berne

Livonijos kalavijuočių ordino antspaudas

MEDININKŲ PILIS – GYVA

Leonas MASKALIŪNAS

Medininkų pilis yra gyva! Dvimetrinio storio sienos juosia beveik dviejų hektarų kiemo plotą, o čerpių stogeliai netik apsaugoja sienas nuo lietaus ir sniego, bet ir atkreipia kiekvieno keliautojo dėmesį, kad čia slepiasi kažkas įdomaus...

Pilies bokšto mūrai "išaugo" iki trečio aukšto. Bokšto sienose išmūrita anga su laiptais, siekianti kiekvieną aukštą, taip, kad iš kiekvieno aukšto galėjai pereiti į kitą bokšto aukštą neišeidamas į lauką ir nenaudojant laiptinių kambariuose. Ideali gynimosi priemonė. Ši pilies gynimosi technika buvo palčiai paplitusi Europoje XIV amžiuje.

Istorikų žiniomis, 1320 metais ties Medininkais žuvo net 29 kryžiuočių ordino riteriai ir jų magistras Henrikas Plockietis. Tai buvo didelis lietuvių laimėjimas to laiko mastu.

Iš išlikusių sijoms skirtų skylių bokšto sienoje matyti, kad bokštas yra buvęs penkių aukštų. Atstatyta 3½ aukšto. Praeitų metų valstybinės lėšos buvo naudojamos šiaurinės sienos sistiprinimui ir jų konservavimui. Pilies bokšto darbai į priekį pasistumėję labai mažai. Trūksta lėšų tęsti bokšto atstatymą. Esame dėkingi p.p. Irenai ir Albertui Kereliams, kurie savo 40-ties metų vedybinio jubiliejaus proga suaukotas pinigines dovanas (\$4,360), paaukojo MPA fondui. Kviečiame visus pasekti šiuo pavyzdžiu ir prisidėti savo auka prie Medininkų pilies bokšto atstatymo.

MPA fondo valdybos idėją sukurti vaizdinę Lietuvos istoriją: "Lietuvos Istorija Skaidrėse" savo aukomis jau parėmė Lietuvių Fondas, Amerikos Lietuvių Inžinierių Sąjunga (ALIAS) ir Vydūno Fondas. Lietuvos vyriausybė žadėjo padengti likutį. Tikimės, kad naujoji vyriausybė tęs toliau šį projektą.

Sugrįš į pilį Mindaugas, Vytenis, Vytautas, Kazimieras!... Jus saugos žuvusiųjų pasieniečių vėlės... Vietiniai gyventojai pasijus vėl lietuviais esą. O mes visi važiuosime į Medininkų pilį. Naktį, po žvaigždėtu dangumi, pasiklausyti legendų apie žilą Lietuvos senovę...

Atstatykime Medininkų pilį! Ji dar gyva!

**MEDININKŲ PILIES ATSTATYMO FONDO (M.P.A. FUND)
AUKOTOJAI**

1. Mecenatai (\$1,000 ir daugiau)

IPSA International (3,000), Vilniaus Krašto Lietuvių Sąjunga (\$2,000 a.a. Jono Tijūno atminimui), Lietuvių Fondas (\$500+\$2,000), Albertas ir Irena Kereliai (\$1,000+\$4,360 suaukota 40m vedybinio jubiliejaus proga), Leonas ir Nijolė Maskaliūnai (\$1,000+\$100), Vytautas ir Vanda Šliūpai (\$1,000 Dr Jono Šliūpo Archyvo atminimui), Gediminas Balanda, Amalija ir Mykolas Jagučiai, Rožė G. Mainelytė - Jasinskienė, Jonas ir Danutė Ščiukai, Jonas ir Marija Šimoniai (a.a.Jono ir Marijos Šimonių ir Juzės Bardzilauskų atminimui), Vydūno Fondas (Akademiniškas Skautų Sąjūdis).

2. Rėmėjai (\$100 iki \$999)

Sofija ir Adolfas Jelioniai (\$300+\$100), Marija ir Antanas Rudžiai (\$300), A.J. Jankūnas (\$100+\$150 pirmasis aukotojas), Algis ir Violeta Pauliai (\$200), Viktoras ir Dana Kochanauskai (\$200), Tadas ir Irena Bukaveckas (\$100+\$100), Birutė ir Julius Lintakai (\$100+\$100), Vytautas ir Jane Peseckai (\$100+\$100), Dr. R. Sidrys (\$100+\$75), Povilas ir Nijolė Stelmokai (150), Toni Iuro Debra Brown (\$150), Juozas ir Giedrė Končius (\$150), Alfonsas ir Vlada Pargauskai (\$50+\$100). B. Masiokas (\$110), Domas Adomaitis (\$100), Vytautas Anonis, Ron & Carol Arnashus, Eugenijus Bartkus, Eugene Bartkus, Algirdas ir Danutė Basiuliai, Robert & Mayda Block, Rimantas Blinstrubas, Marius Blynas, Algimantas Bublys, A. Brasiulis, Antanas ir Vanda Brazdžiūnai, Viktoras ir Dana Dargiai, Viga ir Daunantas Dikiniai, Kostas Dočkus, Joseph & Sonja Dauparas, Dalia Dundzilienė ir Romas Povilaitis, John & Ann Failla, A.B. Gleveckas, JAV LB East St Louis, Alfonsas ir Sofija Jeliomiai, Bronius ir Ramunė Juodelis, Vytautas ir Romaiunė Jonaičiai, Ignas ir Elvyra Juzėnai, Vincas Kamaitis, Joana ir Jonas Krutuliai, John Kučingis, Monika Lembergas, Jean & Petras Lekučiai, Algirdas Leškys, Linas Maskaliūnas, Vaclovas Mažeika (\$75+\$25) P.R. Meilus, Vytautas Mikūnas, Jonas Motiejūnas, Domas ir Ada Misiulis, Vladas ir Valerija Plepiei, Edigijus Radvenis, Joel & Crolyn Rosenbacher, Susan & Robert Rosenbacher, Oreganas & Anna Rovinskas, Walter Rusk, Bronius Snarskis, Leonas Stonikas, Apolonia Šenbergas, Gytis Šemas, Dalia ir Liudas Šleniai, Dana Šlenys, Romas Pukštys, Genovaitė ir Kazys Trečiokai, Ignas Urbonas, Sigutė ir Juozas Užupiai, Jonas ir Bernice Vasiai, Kazys Račiūnas.

3. Aukotojai (mažiau \$100)

Bronė Čižikas (\$75), Roland ir Nojolė Zdaniai, Ona Bertašienė (\$50), K. P. Devenis, Richard Garbus, Dr. D. Giedraitis, Viktorija Karaitienė, Jonas ir Juzė Kučinskai, Augustinas Laucis, Antanas ir Laima Luneckas, Lietuvos Atgimimo Sąjūdis, Diane Quintos, A. Radžius, Vytautas Sinkus, Vincent Trumpa, Joseph Vadopalas, Antranas Valavičius, Michael ir Laima Vansauskai, L. ir E. Volkovockiai, Vytautas ir Aldona Andriulis, Stasys Jokubauskas, Birutė Jasaitienė, Benedict & Vera Mitkus, Linas & Deborah Mitkus, Vacys & Cile Mitkus, Rimantas ir Rita Penčylai, Halina Plaušinitienė, Nancy Rosenbasher, Joseph & Loretta Simon, Aldona Šmulkštienė, Alina & Regina Vadeisa, Ramojus ir Aldona Vaičiai. Rita ir Petras Bernotavičiai (\$47). Algirdas Gustaitis (\$20+\$20). Valdas ir Rauda Gelažiai. R. Romas Budreika (\$30), Ona Elestien. Antanas Paužuolis (20+\$10). Elena Baltrušaitienė (\$25), Laima & Andy Grygie, Kazys Barūnas, G.K. Baukus ir Pamela Cooren Baukus, Teklė Bogužas, J.J. Dargis, Victor Kovaitis, Bronius Krokys, Ina Kurauskienė, Jonas Martinkus, Aldona Mackevičienė, Z.A. Raulinaitis, Elena Baltrušaitienė, Nijolė ir Vladas Užubaliai, Motiejus Vaišnys. Raymond Ošlapas (\$20), Viktorija Paliulis, Ona ir Stasys Buibiai, Balys Raugas, Gražutė Sirutienė, Albinas Šmulkštys, John Totoraitis, Daina Variakojis. Lena Baleckis (\$10), Algirdas Brazinskas, Zigmantas Grybinas, Jonas Prakapa. Elena Zapustas (\$5).

TECHNIKOS ŽODIS
The Engineering Word
c/o A. Brazdžiūnas
7980 West 127th Street
Palos Park, IL 60464

BULK RATE
U.S. POSTAGE PAID
Chicago, Illinois
Permit No. 7652

Address Correction Requested

TO:

